

GRAĐA ZA TOPOGRAFIJU LIČKO-KRBAVSKE ŽUPANIJE U SREDNJEM VIJEKU.

Na tlu današnje ličko-krbavske županije nalazimo u srednjem vijeku ove starohrvatske župe ili knežije (kneštva): 1. Brinjsku; — 2. Senjsku; — 3. Podgorsku; — 4. Gatansku ili Gacku; — 5. Bušku ili Bužane; — 6. Ličku ili Liku; — 7. Otučku; — 8. Odorjansku; — 9. Krbavsku ili Krbavu; — 10. Unsku; — 11. Lapačku; — 12. Nebljušku ili Nebljujsku. Napokon je pripadao amo i jedan dio župe Drežniške ili Drežnika.

1. Brinje ili Brinjska župa (ladanje).

U kronici franjevca Ivana Tomašića čitamo, da su Turci god. 1524. provalili „in partes inferioris Coruatie“, te da su tom prigodom poharali „dominium Modrussie, ac etiam Drexnik, comitatus Briniensis, ac omne fere inter montes Coruatie...“ (Arkiv za jugosl. povjest. IX p. 26). Kotar dakle naokolo Brinja bio je „comitatus“; u hrvatskim spomenicima 15. stoljeća čitamo „vladanje (ladanje) Brinjsko“.

Glavno mjesto župe bile su Brinje, današnji Brinj. U sredovječnim latinskim spomenicima čita se „Brignia“, „Brigna“ ili „Bregna“, a u njemačkim „Brünlein“ (1418.) i „Prundley“ (Unrest Chronicon austriacum p. 584). Varoš Brinje spominje se prvi put u polovici XIV. stoljeća. Godine 1343. stoluje u Brinjama knez Bartol VIII. Frankapan, dok u isti mah brat mu Dujam III. boravi u Modrušama. Dne 21. veljače 1358. izdaje Bartol VIII. u Brinjama zajedno sa svojim sinovima Stjepanom i Ivanom V. (Anžom) neku ispravu. Sinovi Bartolovi razdijelili su očevinu tako, da je Stjepan I. primio Modruše, a Ivan V. Brinje. Tu u Brinjama sastaju se 17. lipnja 1385. poslanici, kojima je poći u Francusku, da dovedu orleanskoga vojvodu Ljudevita za supruga kraljici Mariji. Poslancima pridružio se je i knez Ivan V. Frankapan. U Brinjama je mnogo boravio silni knez i ban Nikola (IV.) Frankapan zajedno sa svojom suprugom Dorotejom iz porodice Gorjanskih. Grbovi Frankapana i Gorjanskih u kapelici grada Sokola više Brinja svjedoče, da su ban i banica činili tu zadužbine. U Brinjama zaručio je knez i ban Nikola god. 1411. svoga najstarijega sina Ivana VI. (Anža) s kneginjom Katarinom, kćerju Ivaniša Nelipića; slijedeće godine 1412. boravio je tu u studenom sam kralj Sigismund kao gost kneza Nikole. Prigodom diobe Frankapana (1449.) zapalo je Brinje s gradovima Sokolom i Jelovikom kneza Bartola IX., praoca loze brinjsko-tržaške; taj Bartol umro je oko god. 1458., te bi sahranjen u Brinjama u crkvi sv. Marije (Klasić Krčki knezovi Frankapani p. 73—74).

Brinje su od davne davnine stajale uz cestu, koja je vodila iz Senja preko Vratnika u Modruše. U jednoj ispravi od god. 1408. spominju se naročito kao postaja na toj cesti (Ljubić Listine X p. 63—65).

Za opseg i topografiju Brinjske župe ili vladanja evo još nekoliko podataka:

— 1449. Knez Bartol IX. prigodom diobe s braćom u Modrušama primio je „oppidum Brine cum castro Jaknik (Jalouik = Jelouik), et aliis castris Sokol...“ Wenzel Frangepán család p. 28—29.

— 1461. V Jelovici. Kneginja Jelža (Elizabeta), udova kneza Bartola IX., a mati kneza Anža i kneza Mikule, kneginja senjska i brinjska i jelovska, daje samostanu sv. Jelene kod Senja „sinokošu na planinah... ka se zove Dolac vetrni, ka je pod Knežu goricu k Brinjam, sa vsimi kumfimi i mejami“. Šurmin Hrv. spom. p. 227—228.

— 1463. Knez Martin Frankapan želi „in conventibus fratrum minorum... castrorum Cerzath et Brinie modrusiens. et senien. diocesis religiosos locari“. Fermendžin Acta Bosnae p. 253.

— 1466. Knezovi Frankapani potvrđuju samostanu sv. Jelene kod Senja „sinokošu... na Vetrnom dolci za Knežu goricu“, zatim „tri ždribi zemlje v Brinjskom polji, kô se zove Drštino (Drćino) selo“. Šurmin Hrv. spom. p. 247—248.

— 1476. In castro Proringense (Pringense). Ivan (Anž) Frankapan dariva samostanu redovnika sv. Augustina i crkvi njihovoj sv. Marije u Brinjama (ecclesia sanctae Mariae in Pringis) za sva vremena: villam in Zezaruph, villam parvam, quae vocatur Obrovatz, villam quae olim vocata est Oltitz, portam apud viam publicam, quae ducit Modrusiam, et villam, quae dicitur Nagoruzi prope Jezerin, ecclesiam sanctae Mariae in Jeserin; — nadalje dariva „decimam totam illam, quae posita est citra montem in parochia ecclesiae sancti Martini in Obrovi... napokon im predaje još i „officium, quod dicitur suppaniae, quod officium prius erat in manibus saecularium... Illud officium supradictum suppanatus... pertinet ad castrum seu dominium Pringense, et illud supradictum suppaniae debeat cedere media pars introitus monasterio supradicto, altera vero media pars introitus fratribus eiusdem monasterii... Prior i redovnici dužni su za tolike darove čitati misu za pokojne kod žrtvenika sv. Bartola, a taj žrtvenik stoji „in medio ecclesiae iunctum sepulcro genitoris mei“ (comitis Bartholomaei). Farlati Illyrici sacri IV p. 109 Sladović Povêsti biskupije senjsko-modruške p. 224—226.

— 1479. junii 10. Budae. Mathias rex firmissime mandat castellanis castri sui Brynye, quatenus a modo a Segniensibus in possessione Hrepeth in pertinentiis castri Brynye nullum tributum exigere debeant. Vjestnik zem. arkiva I p. 143.

— 1489. V kloštri sv. Marije v Brinjah. Fratar Petar, priur sv. Marije z Brinj zajedno s ostalimi fratri daje Martincu, Fabinu sinu, jedan kus zemlje „v polji brinjskom vrh malina“, ki je kupil taj isti Martinac od Bolkovac(a). Martinac darovao je „v pomoć krova te iste crikve (sv. Marije) dukat devet i jednoga vola“. Šurmin Hrv. spom. p. 334—335.

— 1493. Knez Anž Frankapan stoluje „v našem gradu Brinjah“. Šurmin Hrv. spom. p. 370—374.

— 1495. „U našem mjesti u Brinjah.“ Knez Anž Frankapan dariva samostanu sv. Nikole na Gvozdu modruškom „u jednom selu, po imenu u Črnici, 3 kmeti sideći, najprvo selo, na kom sidi Pavlak Andrij, drugomu selu, na kom sidi Karin Peroić, treće selo, na kom sidi Anton Tisoić“... Šurmin p. 381—382.

— 1495. „V našem gradu Brinjah“ Knez Anž Frankapan dariva samostanu sv. Spasa kod Senja „va vladanji našem Brinjskom selo, ko se zove Mali Prokićci, sa vsimi seli i ča k njim pristoji“. Šurmin Hrv. spom. p. 384—387.

— 1496. „V našem gradu Brinjah.“ Knež Anž Frankapan prodaje samostanu sv. Nikole na Gvozdu modruškom „va vladanji i otačastvi našem Brinjskom selo, ko se zove Mokro, vse za vsim za 150 zlatih, sa vsimi seli i ča k njim pristoji“. Šurmin Hrv. spom. p. 390—392.

— 1499. „Va Brinjah.“ Juraj Tomković iz Brinja prodaje samostanu sv. Nikole u Gvozdu modruškom „s dopušćenjem knezevi va volji moje bratje“ ... „selo Škinje u ladanji Brinjskom“ za devet dukata. Nazočni su svjedoci: „pop Grdin, plebanuš sv. Marije u Jezerah, sudac Martin Dminavić z Brinji“ ... Izprava je podkrijepljena pečatom „poštovana muža gospodina Mihovila, plebanuša Brinjskoga i vikara biskupa senjskoga“ ... Šurmin Hrv. spom. p. 413—414.

— 1499. „V našem gradu v Brinjah.“ Knez Anž Frankapan primio je od Jurja Kosinjskoga grad njegov Kosinj „v kneštvi Buškom“ — a za to daje knez njemu „Zahumje vse v Brinjskom pitanji, ladanji... v kom Zahumji je najprvo selo Bitoraj, drugo selo Jesen, treto selo Selca, četrtto selo Krakar... sa vsimi tih sel prihotki i dohotki malimi i velikimi, ... i s ravninu vlašku, i sa vsimi njih kotari, ... s malini, i crikvami...“ Jošte će im pomoći grad zidati... „i jošće jim dasmo hiže (v) varoši našem v Brinjah, ke su poli potoka...“ Šurmin Hrv. spom. p. 414—417.

Brinjska župa (comitatus) ili vladanja (dominium) spadala je u crkvenom pogledu pod senjsku biskupiju. Župa je bila prostrana: osim varoši Brinja bili su u njoj tvrđi gradovi Sokol ili Sokolac (zvan također Brinjski grad), i zatim Jelovik (krivo: Jaknik, Zelovich god. 1426.), koji je po svoj prilici stajao današnjemu Brinju na sjeverozapadu, možda ondje, gdje je na karti generalnoga štopa zabilježeno „Stari Brinj“. Jedan dio Brinjske župe zvao se je Zahumje, a to je Zahumje obuhvatalo jugozapadni obronak Velike Kapele (selo Bitoraj, selo Krakar), pače je prelazilo i tu goru (selo Jesen = Jasenak). Inače su u Brinjskoj župi bila sela: Črnica (valjda na današnjem Crnačkom polju), Drštino selo, Jezera ili Jezerine (u povelji od god. 1476. Jeserin, današnji Jezerani) s crkvom sv. Marije, Mokro, Nagoruzi (Na gorici?) blizu Jezera, Obrova s crkvom sv. Martina i Obrovac, Oltitz, Vrata (porta) uz cestu u Modruše, Prokićci mali (možda današnje Prokik e), Škinje, Zezaruph (?).

2. Senjska župa.

Kotar naokolo grada Senja, koji se spominje već u rimsko doba (Senia), bio je također starohrvatska župa. U spisima spljetskoga sabora od god. 1185. zove se senjski kotar „parochia“ kao i susjedne župe Gacka i Bujani (Kukuljević Codex diplom. II p. 131), a u jednoj ispravi od godine 1497. čitamo: „Actum in comitatu Segniae“ (Farlati IV., pag. 132), te se „comitatus“ mora jamačno prevesti na hrvatski sa županija ili knežija. Župa senjska međašila je na sjeveru s Vinodolom (Ledenice), na istoku sa župama Brinjskom, Gatanskom i Buškom, a na jugu s Podgorskom. Prostirala se je uz more po prilici od zatorna Žrnovnice kod Ledenice na sjeveru, a do Stinice na jugu. Južna međa pomicala se u potonje doba tako, da su Senjani pribrajali svojoj župi ne samo Jablanac, nego napokon i Cesaricu.

Uza grad Senj (villa Signye, civitas Scen, castrum de Scen, terra castrum de Scen) spominje se već oko god. 1184. „ecclesia sancti Georgii“ (Kukuljević Cod. dipl. II p. 132—133). Ta je crkva zajedno s gradom pripadala redu Božjaka, kojima su ih darovali kralj Bela II. (III.) i spljetski nadbiskup Petar. U jednoj ispravi od god. 1209. čitamo: „Civitas vero Scev, quam eis (fratribus militiae templi) illustris B(ela) rex pie recordacionis in puram contulit elemosinam cum omnibus appendiciis suis, silvis scilicet et pascuis ceterisque ad ius regale spectantibus, ipsis fratribus semper permaneat, et iura perpetuo inconcussa cum ecclesia beati Georgii in eiusdem civitatis territorio sita, quam eis Petrus archiepiscopus Salonie dedit, consistat“ (Tkalčić Mon. episcop. Zagrab. I p. 22). Da je uz crkvu sv. Jurja bio i samostan, vidimo iz jedne vijesti od god. 1248., koja kaže, kako su Božjaci za tatarske provale bježali preko mora u Bašku na otoku Krku „ex monasterio s. Georgii“ (Ljubić Listine I p. 77).

Gdje su dakle stajali „monasterium et ecclesia s. Georgii, koji se spominju god. 1184.—1242.? Sudeći po ispravi od 1209. nije rečeni samostan s crkvom sv. Jurja bio u samome gradu, nego u kotaru gradskom, „in territorio civitatis“. I Magdić (Topografija i povjest grada Senja) ne traži samostana i crkve sv. Jurja u gradu Senju; na strani 53. veli, da su ležali „izvan grada“, a na strani 50., da su Templari ili Božjaci imali svoj samostan nedaleko (od današnjega) sv. Jurja, koje se mjesto sterc uz more na jugu Senja, u kraju, koji je bez sumnje pripadao vazda župi senjskoj. Prema svemu čini se, da je samostan s crkvom sv. Jurja stajao ondje, gdje je danas mjesto sv. Juraj uz morskou obalu; samostan s crkvom davno je propao.

U kotaru grada Senja bili su još ovi samostani:

1. Samostan Franjevac. O tom samostanu piše Farlati (Illyric sacri IV p. 120) ovo: „Anno 1297. Leonardus et Damianus (Doymus) fratres comites Frangepani, patribus Franciscanis Seniam evocatis, coenobium suburbanum et ecclesiam s. Francisci titulo insignitam aedificarunt“. Taj samostan s crkvom sv. Franje stajao je „prope muros civitatis“, kako

se čita u jednoj ispravi kneza Dujma Frankapana od god. 1481. (Sladović Pověsti biskupija senjske p. 243).

2. Samostan Pavlina svetoga Spasa (Sancti Salvatoris). Taj je samostan stajao uz more na jugu Senja. U jednoj ispravi od god. 1375. čitamo: „crkvi svetoga Spasa v Ljubotini“; u drugoj od god. 1381.: „Jakov, preur svetoga Spasa s' svoju bratiju z Lobotin' bliz' Senja“; a u trećoj od god. 1495.: „crkvi Spasitelja mira, ka crkva častno s'zdana jest' na brigu mora v drazi, ka se zove Ljubotina, na južnu stranu Senja“ (Šurmin Hrv. spom. p. 89. 93. 385). Drage Ljubotine na jugu Senja danas više nema, ali nije ni najmanje sumnje, da je to današnja draga Spasovac, koja je to ime dobila baš od nekadanjega samostana i crkve svetoga Spasa.

3. Samostan Pavlina svete Jelene (Beatae Helenae). U jednoj hrvatskoj povelji od god. 1493. čitamo: „v' crkvi rečenoj svete Jelene cesarice, ka crkva častno s'zdana jest na brigu mora na sunač zapad' poli Senja v drazi po imeni na vlaškoj“ (Šurmin Hrv. spom. p. 368. Kukulj. Acta croat. p. 151). Jedna „Vlaška draga“ imade i danas još južno od Spasovca prema sv. Jurju; ali imade i Senju na sjeveru draga sv. Jelene, koja je mogla dobiti svoje sadanje ime od rečenoga samostana. Šteta, da se u povelji ne kaže, da li je samostan sv. Jelene bio Senju na jugu ili na sjeveru.

Senjskoj župi pripadao je nedvojbeno i Vratnik, koji se u trgovačkom ugovoru između knezova Frankapana i Mletaka od 26. lipnja 1408. piše: „Vratenich(o)“ i „Vratemich(o)“ (Ljubić Listine X p. 64 i 65). Tu su mletački trgovci, vozeći robu iz Senja u Modruše, plaćali za neke stvari daću knezovima Frankapanima (n. p. za naranče, papar, i pamučne tkanine).

Između mjesta u primorju, koja su se pribrajala senjskoj župi, ističe se i Starigrad nasuprot otoku Rabu. Prigodom diobe Frankapana godine 1449. dobio je Starigrad knez Martin, koji ga je držao još i 1455. („a poli mora gospodujući Starigradom i delom Senja“). Šurmin Hrv. spom. p. 205). Između 1469. i 1480. došao je Starigrad u kraljevsku vlast, te su njim upravljali kraljevski kastelani. U jednoj ispravi od god. 1489. čitamo: „Gregorio castillano in Starigrad, Joanne castillano in Novigrad“ (Farlati IV p. 131). Koji je to Novigrad bio, ne znamo; stalno je, da nije ni vinodolski (Novi) ni lički (Novi). Možda je Novigrad u Bužkoj župi.

U netom spomenutoj ispravi od god. 1489. čitamo još i ovo: „Actum in loco capitanei extra civitatem apud ecclesiam S. Spiritus Segniae“. Odatle razbiramo, da su kapetani senjski (od 1469.) stanovali izvan grada u kapetaniji (locus capitanei), a ta je kapetanija bila kod crkve sv. Duha. Magdić piše (pag. 30), da je stara crkva sv. Duha sada kr. glavna carinara.

3. Podgorska župa ili Podgorje.

Podgorje ili Pogorska župa obuhvaćala je primorje i primorski obronak Velebita od Stinice južno od Senja pak do Obrovca i Zrmanje u današnjoj Dalmaciji. U povelji kralja Petra Krešimira od god. 1071., kojom je ustanovio mede

i kotara rabske biskupije, čitamo, da je kralj pomenutoj biskupiji privalio „iuppam, que fuit sub alpibus (pod gorama = Podgorje) a castro latine Murula uocitato sclauonice Stenice usque ad flumen Copriue et ecclesiam sancti Georgii in Rawna (Rački Doc. hist. croat. p. 88). Po istraživanju dra. Račkoga i Črnčića (Najstarija povjest p. 18—20) bit će rijeka Kopriva današnja Zrmanja, uz koju je još god. 1468.—1531. pod gradom Obrovcem stajao samostan benediktinski i crkva „sancti Georgii de Copriua Nonens. diocesis“. Tu stoji i danas još selo Ravanjska, nekadanja Ravna. Antonije Rajmundo, namjestnik ninskoga biskupa i ophodnik (visitator), zapisao je u svom opisu ninske biskupije malo poslije god. 1531. ovo: „A parte vero orientali subtus montes Ceraneos catenae mundi (la montagna) extat castrum Zelengrad, et est tota montanea, ad pedes cuius versus mare est castrum cum suburbio, cui flumen magnum subcurrit, vocatum Obrovaz, sedes magnificorum dominorum comitum Corbaviae appellatorum Chiurgacovich. Ultimus dominus et comes fuit Joannes Torquatus nuncupatus latine, a Romanis oriundus, Caroli filius, et Carlovich vocatus, de Frangipanibus, qui obiit banus in Slovigne post captum dictum Obrovaz a Turcis dicto anno 1527, mense Januarii, existente castellano domino Jurco de Possedaria nequaquam laudando; sub quo castro ad ripam fluminis est monasterium alius ordinis S. Benedicti, sub invocatione S. Georgii de Copriua de iure patronatus dominorum comitum praedictorum, tunc in commenda obtentum a d. Jacobo de Possedaria, habens curam animarum parochialem aliquarum villarum, subtus dictam montaneam sub diocesi nostra Nonensi. Quod castrum et abbatiam saepius visitavimus praesente et absente domino comite, et multo, Turcas captivos in vinculis recreavimus eleemosynis. Castrum Racich, castrum Vegae domini comitis, oppidum Schrissi pro dimidia domini comitis, pro alia dimidia illorum de Frangepanibus filiorum quondam Anze maximi... patru comitis Joannis, captum a Turcis 1525 nocte carnis privii, dum ebrii per oppidum et plateas saltando choreatim debaccharentur: quae omnia castra et oppidum saepius accessimus, et visitavimus; ultra quod oppidum versus occidentem seu boream, extat ultima villa, seu castrum et parochia Cessarizza. Citra tamen castrum Jablanaz dicti Anze Francapani...“ (Farlati IV p. 225—226).

Antonije Rajmundo više je puta (saepius) obilazio te krajeve i dobro ih je poznavao; stoga nema sumnje, da ih je također dobro i opisao. On spominje na teritoriju župe Podgorske ili Podgorja (iuppa sub Alpibus, subtus montes Ceraneos catenae mundi, la montagna ova mjesta: castrum Obrovaz cum suburbio, monasterium S. Georgii de Copriua, castrum Racich, castrum Vegae, oppidum Schrissi, castrum (villa) et parochia Cessarizza, i castrum Jablanaz. K tomu treba još pridati castrum Stenice (Stinica) ili Murula, koja se u povelji od 1071. spominje kao sjeverna medja Podgorja prema Senjskomu kotaru. O izbrojenim gradovima i mjestima evo još nekoliko podataka:

Obrovac grad i varoš bili su svakako u vlasti krbavskih knezova Kurjakovića već u 14. stoljeću, jer 1387. izdaju u njemu (Obrovacij) pomenuti knezovi povelju (Kukulj. Jura I 157). Na jednom glagolskom misalu čitamo za godinu 1441.: „To pisa pop Marko popu Blažu v Obrovi, kapelanu sv. Jurja li

v Obrovci, dobro mužu i ophodniku gospodina biskupa gospodina Anadala“ (Šurmin Hrv. spom. p. 154). Pop Blaž bio je dakle tada kapelan crkve „S. Georgii de Copriva“. Dne 14. srpnja 1527. vodila se je u gradu Posedarju istraga, kojom je Stjepan Posedarski, kanonik zagrebački i vikar zagrebačkoga biskupa nastojao dokazati, da njegov brat Juraj Posedarski nije kriv, što su Turci zauzeli grad Obrovac (Kukulj. Acta croat. p. 227—230).

Castrum Racich dobilo je svoje ime od plemenite porodice (biže) Radčić ili Račić, koja je pripadala plemićkoj općini Mogorovića u Lici. God. 1490. prodaje Juraj Račić po svome bratu Ivanu svoju plemenštinu u doljnom Žazićnu Matiju Draškoviću. (Šurm. Hrv. spom. p. 340). Ivan Račić od hiže Račić jest 1495. „rotni sudac plemenitoga suda kraljeva v Lici“, koji se je sastao na Skurini (Šurm. p. 388). Godine 1497. rješava lički stol u Crnoj Vasi pravdu Mihajla Skoblića s Lapodušićima; tom prigodom polažu prisegu 24 plemeniti osidnici, a na čelu im „povodac Ivan Račić, ki ima svoj grad“ (Šurmin p. 406). Castrum Racich pripadao je dakle godine 1497. plemenitomu mužu Ivanu Račiću.

Castrum Vegae opominje mnogo na staru rimsku Vegia (Vegium), koja je nesumljivo ondje negdje stajala (Črnčić Najstarija povjest, p. 19—20). U Kukuljevićevoj monografiji „Borba Hrvata s Mongoli i Tatari“ (pag. 50) čitamo, da narod uzduž Podgorskoga kanala priča, „kako je neki divlji narod bio napao i prognao nekoga kralja iz njegova kraljevstva, koji je kralj utekavši sa svojom blagajnom u Dalmaciju, ondje zakopao blago svoje. Onaj divlji narod nazivaju pučke pripovijesti pasoglavcima, te ondješnji narod dodaje, da je baš u onoj okolini poginuo i kralj tih pasoglavaca, bivši sin neke kraljeve kéeri i psa, i da je svaki put, prvo nego je počeo govoriti, tri puta zalajao. Taj kralj pasoglav, pripovijeda dalje narod, došao je sa svojim divljim narodom na kršćane, no u onoj bi okolici nakon boja od tri dana pobijeden, te bi mu glava odsječena, a tijelo zakopano u Većkoj kuli, koja se uz potok veliku Paklenicu usred starih podrtina u vis diže. Tu leži taj kralj devetdeset i devet sežanja pod zemljom. Onaj, koji ga je ubio, bijaše, veli narod, biskup, i dobi od pape najljepši njegov krst. Po svojoj smrti naredi taj biskup, da se rečeni krst zakopa također u kulu, da kralj pasoglav, bojeći se krsta, već nikada ne ustane iz groba“. Nema sumnje, da su rimska Vegia, sredovječni castrum Vegae, i današnja Većka kula, ako ne isto, svakako u tijesnoj svezi.

Oppidum Schrissi, današnji Karlobag, spominje se na početku 14. stoljeća kao Scripsallum, Scripsalea, Scrisalea, i napokon Scrisa. Najprije je taj oppidum pripadao hrvatskomu plemenu Tugomirića; ovom ga je oduzeo prije 1307. ban Pavao I. iz plemena Šubić, te ga je držao i sin mu Mladin II.; po padu bana Mladina (1322.) uzeše ga krbavski knezovi Kurjakovići. O svemu tomu priča prigodom neke istrage god. 1339. neki svjedok ovako: „quod banus Paulus accepit dictum locum Scrisalee dicte parentele vocate Tugomirich, et quod post decessum ipsius bani Pauli habuit banus Mladenus; sed postmodum existente dicto bano Mladeno in carceribus (1322) Curiachi acceperunt dictum locum, et dederunt cuidam comiti Petro (Disislavich) sui propinquo, qui comes Petrus postmodum convenit cum Jadrensibus, et ab illo tempore citra miserunt Jadrenses suum comitem illuc, qui exigebat pro medietate sue tergoine, et aliam medie-

tatem exigebat prefatus comes Petrus . . ." (Ljubić Listine V p. 274—275. II p. 94. 96. 98).

God. 1387. dne 2. studenoga dođoše u Obrovac pred krbavske knezove Kurjakoviće (Nikola, Tomaš, Butko, Pavao, Karlo) „viri nobiles Vitus Cacichie-wych et Hlapaz Obrosych, vice et nomine communitatis terre nostre Scrisie siue Bagh“, te ih zamoliše, da potvrde općini stara prava slobode i preimućva. Knezovi ugodiše vazda vjernoj i odanoj općini, te joj uz ino potvrdiše i medaše njezinoga kotara (metas et confinia sui districtus), i to: „incipiendo a parte boreali dicti burgi nostri Scrisie, a loco dicto Belwischea Draga iuxta mare, inde ascendendo superius versus trauersum ad partem borealem locorum dictorum Stanischa, et sic recto tramite ad locum dictum Dubaz, deinde ad Ledenyze, exinde vero ad australem plagam ad locum dictum Stupize, deinde recto tramite ad Cerne stine, usque ad locum Bani stany, deinde versus quirinalem plagam eundo inferius ad mare in Dragam, que dicitur Moschiena, iuxta mare . . .“ (Kukuljević Jura I, p. 156—157). Od rečenih mjesta postoji još danas selo Stanišće u župi karlobažkoj, a sela Ledenik (Ledenyze), Stupačine (Stupize) u župi oštarijskoj. Cerne stine mogle bi biti današnje Crne grede na istoku Oštarijama, gdje se uzdiže i Crni vrh. Za unutarnji život u Bagu znamenita je glagolska listina od 12. studenoga 1460., u kojoj se spominju knezovi Kurjakovići kao „gospoda baguška“ i „sudci baguški“, a uz njih „podknežin Jurica Mirković“. Žitelji se zovu Bagužani („dobrih muži Bagužan“; a u varoši je crkva „s(ve)toga Ivana na B'gu“. Nije se dakle govorilo „u Bagu“, nego „na Bagu“. (Šurmin, Hrv. spom. p. 225—226). Nuzgredice budi samo spomenuto, da je kralj Matijaš Korvin god. 1480. knezovima Kurjakovićima oteo varoš Bag, i da je onda 21. prosinca 1481. na molbu „nobilis Mirko, filii Georgii Mirkowych de Scrisia“ potvrdio rečenoj općini sve stare povlastice, povelje i prava, koja je od knezova Kurjakovića primila i uživala (Kukulj. Jura I p. 155—159). Nakon smrti kralja Matijaša obladali su opet Bagom knezovi Kurjakovići i njihov rođak, knez Anž Frankapan Brinjski.

Antonije Rajmundo spominje kao najsjevernije mjesto ninske biskupije grad (ili selo) i župno mjesto Cesarica. Ovo je mjesto jamačno dobilo ime od prastare crkve, posvećene „svetoj Jeleni cesarici“. I danas još imade crkva to ime. Oko god. 1500 bilo je pravde između ninske biskupije i senjske radi Cesarice. U jednome pismu od 25. travnja 1500. piše netko iz Senja vikaru ninskoga biskupa, „da nigdar po nijedno vrime Cesarica ni bil' kum'fin' Ninski ni Baguški, nego bilo vazda senj'sko duhovnim i telesnim zakonom, k(a)ko očemo ištrumentu verovanim pokazati“. (Kukulj. Acta croat. p. 181).

Podgorju ili Podgorskoj župi pripadao je od davne davnine i Jablanac (god. 1179. „in Ablana“), koji su međutim Senjani od 13. stoljeća svojatali i napokon posvojili. Kratku istoriju Jablanca prikazao je prof. Brunšmid u Vjesniku hrv. arh. društva V (1901), p. 59—62. Njegovim podacima pridajemo, da su stari Hrvati govorili i pisali „na Jablan'ci“ i „z Jablan'ca“ (Šurmin Hrv. spom. p. 303—304. 334).

Castrum Steniće (Murula) spominje se poslije god. 1071. samo još u povelji kralja Kolomana od god. 1111. (Kukulj. Cod. dipl. II p. 17); čini se,

da je taj grad vrlo rano opustio, te da je mjesto njega poslije podignut Jablanac.

Ime Podgorje kao ime župe ili oblasti opetuje se više puta na tlu hrvatskih zemalja. „Comitatus de Podgoria“ spominje se od 12. do polovice 14. stoljeća oko Jastrebarskoga, a središte mu je bio grad Turanj (župa sv. Ane pod Turanjem). I u Crvenoj Hrvatskoj bila je posebna oblast Podgorje (Submontana), kojoj je pripadalo desetak župa, medju njima Onogošt (Nikšići), Morača, Komarnica, Piva i dr.

4. Gatanska župa ili Gacka.

Gatanska župa zapremala je čitavo porječje Gacke i njezinih pritoka. Čini se, da je u najstarije vrijeme njoj pripadao i kotar župe Brinjske, koja se je tek poslije od nje odijelila, možda u drugoj polovici 13. stoljeća. Još na početku toga stoljeća međašila je Gacka na zapadu i sjeverozapadu Senjskim kotarom i Vinodolom, na sjeveru s Modruškom župom, na istoku i jugoistoku s Drežniškom i Krbavskom župom, a na jugu župom Bužanima ili Buškim kneštvom (Klaić Krčki knezovi Frankapani p. 71—72).

Kotar Gatanske župe znamenit je već u doba prethistoričko i rimsko. Brojne starine rimske (Prozor, Vital) dokazuju, da je to bio kulturni kraj. Ovuda je prolazila i rimska cesta iz Senja u Dalmaciju, te su uz nju stajale rimske nasobine *Avendo* (Kompolje) i *Arupium* (Prozor). U srednjem vijeku javlja se župa Gadska i žitelji njezini *Gadčani* (*Guduscani*) namah iza Karla Velikoga za borbu, što no su god. 818—819. bjesnile između dva hrvatska kneza: Borne i Ljudevita Posavskoga. U polovici 10. stoljeća pribraja se Gacka i Gatska (*ή Γουτχηνά*) onim trima župama, kojima posebice upravlja ban hrvatski. Na koncu XI. stoljeća, a možda još prije, stajao je u Gackoj, i to u samome Otošcu, benediktinski samostan s crkvom sv. Nikole; čini se, da su iz toga samostana izašli redovnici, koji su prije god. 1102. sazdali samostan sv. Lucije u Baškoj drazi na otoku Krku. U crkvenom pogledu pripadala je tada Gacka zajedno s Otošcem krčkoj biskupiji; ali kad je Krk poslije oko god. 1154. došao pod zadarsku nadbiskupiju i mletačkoga patrijarku, pridružena bi župa Gacka senjskoj biskupiji, što bi poslije također na crkvenom saboru u Spljetu godine 1185. i potvrđeno. (Kukulj. Cod. dipl. II p. 131).

Za topografiju Gatanske župe u srednjem vijeku iznosimo ove podatke:

— 1100. „I běše vь ть dni Mikula vь Otočьci i vь svetuju Luciju vь edino“. (Rački Docum. hist. chroat. p. 488).

— 1219. Kralj Andrija II. darova čitavu Gatansku župu viteškomu redu Božjaka ili Templara: „*terram quandam in Croatia, terrae castris de Scen et terrae de Modrus et de Bozane contiguam, Gazke nomine*“. U darovnici opisuju se međe župe Gatanke prema ostalim župama ovako: „*Prima meta (terrae) incipit iuxta rivulum Gernovize, inde ad locum Cedelov usque ad Wrata; hinc tendit versus Busan usque Bame (Banie) Kamenice, quae est divisio inter Busan et Guesche, ubi lapis et fixus, ibique est area tritrandi. Protenditur usque ad Crastino, ubi est ecclesia s. Georgii et s. Marci, inde ad aquam iuxta*

Vatenic ad montem Malecenic in Chesche et Vinador versus occidentem; inde vadit ad Jecenice et protenditur ad Cherniche versus orientem; inde versus divisiones de Guechke et Modrus ad lapidem, qui vocatur Pes Ursi, inde ad montem Plaz, inde quidem dividitur in montem Plaz et Guechke, tenditque ad Gernovice..“ (Wenzel Cod. dipl. Arp. XI p. 155. Starine jug. akad. XXI. pag. 269). „Gernovice“ bit će Žrnovnica, „Wrata“ možda Vratnik“, „Bame Kamenice“ bit će Banje Kamenice, gdje je bilo guvno za vršidbu. Crkva sv. Jurja i crkva sv. Marka bit će valjda podori crkvi istoga imena, koji i sada još stoje u okolišu Otošca (Brunšmid Hrvatske razvaline. Vjesnik hrv. arheol. društva V (1901) p. 44—50). „Crastino“ bit će možda brdo Hrastovac (921 m.), Lešću na zapadu, ispod kojega se brda vidi podor Carin grad. Plaz opominje na Plase i Plaški. Gdje je bio „Pes Ursi“ ili Medviđa noga, ne može se za sada ustanoviti.

— 1235.—1270. Kralj Bela III. (IV.) darovao je „Ladislao, filio comitis Jacobi de Chorbavia Gusich... sex possessiones positas in Corbavia..., primo Dramotisch... Chovachiche et Rafgnane, que sunt ad confines Gezev“. (Ljubić, Listine, III p. 432). Za „Chovachiche“ ili „Kowachycze“ kaže se u jednoj ispravi od 1490. izrijekom, da su „in comitatu Gaczka“; „Rafgnane“ jesu nefaljeno današnji Ravljani (Ravljane) na putu iz Otošca u Bunić, a nedaleko od izvora rijeke Gacke. U jednoj glagolskoj ispravi od god. 1512. čitamo: „I ostalim inim' Kovačićem“ (Kukulj. Acta croat. p. 200). Kovačići i Ravljani bili su dakle na međi gatansko-krbavskoj, te su ih pribrajali sad jednoj župi, a sad drugoj.

— 1290. Papa Nikola piše pismo „Johanni et Leonardo Vegle, Vinodoli, Modrusse et Gezeche comitibus“ (Wenzel Cod. dipl. Arp. IV p. 371). Po ovome sudeći pripadala je već te godine Gatanska župa knezovima Frankapanima, pošto su ju 1269. Božjaci ustupili heregu Beli, te su onda njom 1270.—1275. posebni župani upravljali. (Vjestnik kr. hrv. slav. dalm. arkiva I (1899) p. 271—274).

— 1292. U jednoj povelji od rečene godine opisuju se granice župe Drežniške (comitatus de Dresnuk). Tu se uz ino veli, da granica župe Drežnika „tendit in montem Gozd versus occidentem et pervenit ad alium montem Obnognicha vocatum, ubi iungitur vicinitali comitis de Gecke, ubi terra et termini eiusdem comitatus (de Gecke) remanent ad partem sinistram, a parte vero dextra terra seu vicinitas comitatus de Dresnuk antedicti, deinde eundo per eundem montem directe descendit ad quandam planitiem Zabunicka vocatam, et per eandem planitiem procedit parvum et pervenit ad sessionem seu fundum Krasina filii Radeth de comitatu de Modros, ubi iungitur vicinitali eiusdem comitatus et separatur a vicinitate comitatus de Gecke supra dicti...“ (Thallóczy et Barabas Codex dipl. comitum de Blagaj p. 57). Granica dakle između župâ Gacke i Drežnika bilo je brdo „Obnognicha“, i ravnica ili polje „Zabunicka“.

— 1300. Napuljski kralj Karlo II. potvrđuje krčkomu knezu Dujmu (Frankapanu) uz ino „comitatum Gezege, quem nunc tenet, ut dicitur, videlicet terras Ottozez, Obriz, Doyanum et terram De lazmiziz (de Lastrizi, de Laznychych) ac duas partes Stagovinae, Segniae et potestariam ipsius“. (Rad jug. akad. XVIII p. 224).

— 1314. Knezovi Dujam i Fridrik (Frankapani) pišu pismo mletačkomu duždu „in Othozazo“ (Ljubić Listine I. p. 282).

— 1316. Kralj Karlo Robert potvrđuje knezu Dujmu (Frankapanu) „comitatum de Gheccke et terram de Dolano, et terram de Laznychych in dicto comitatu de Gheccka; item castrum Othochach cum terra Obrich“ (Századok XXIV p. 206—207). Otočac je poznat; de Dolano (Doyanum) bit će današnje Doljane kod Dabra. „Terra de Laznychych“ bit će ona zemlja, koja je pripadala plemenu Lasničića ili Losničića, kojega je župan Obrad god. 1102. s ostalim starješinama hrvatskih plemena izabrao Kolomana za hrvatskoga kralja (comitem Obradum de genere Lahnizithorum, Thomas archid. edid. Rački p. 59). Zemlja Obrich ili Obriz bit će negdje u neposrednoj blizini grada Otošca.

— 1408. Za topografiju Gatanske župe osobito je znamenita isprava, kojom je knez Nikola IV. Frankapan hrvatskomu plemiću Pavlu Novakoviću iz plemena Mogorović u Lici, sinu kneza Novaka, za ustupljeni mu grad Ostrovicu u Lici dao u zamjenu prostrana posjedovanja u Gatanskoj župi. Knez je Nikola IV. Frankapan predao „quasdam villas suas hereditarias Kamenyk, et utramque Lwcicze sub Werh, ac unam sortem terre in territorio ville Synacz nuncupatis et quedam fenilia inferioris denotata, in comitatu suo Gaczka habitas et existentes...“ U ispravi se nadalje međe tih zamjenjenih sela i posjeda opisuju ovako: „Mete autem atque termini predictarum villarum Kamenik et utrumque Lucycze... hoc ordine continentur: Prima meta incipitur in postremo seu ultimo fine inferioris insule Otok in wlgo vocate, eademque insula totaliter una cum flumine ab utroque latere eiusdem insule currente est ipsius Pauli (Nowakowych); inde procedendo directe secus quedam fenilia Zagrade et Nemoy vocata pervenitur ad arbores in wlgo Thopoli vocatas, deinde usque ad medium rubetis in wlgo Welikilug vocati; deinde venitur ad locum, qui wlgo Nemoy ska wrata appellatur. Inde venitur ad arborem piri antiqui, inde itur cis quodam fenile Blaticze dictum et itur per longum per quendam locum, qui vocatur wlgalice Bryg, separans terras ville Samostacz; idemque fenile est eiusdem Pauli; inde ad fontem de super Oberh (Obriz od godine 1300 i Obrich od god. 1316.) existentem; abindeque recte tramite itur et ascenditur ad arcem montis Bukowicza dicti; inde descenditur et pervenitur ad quasdam fontes in silva inter quasdam gliscinas wlgo Polsyne appellatas existentes; eodem quoque gliscine sunt ipsius Pauli; exindeque directe tendendo pervenitur ad magnam stratam tendentem secus fenile ecclesie beati Georgii martiris, site in dicta Kamenyk; hecque strata ab invicem separat terram eiusdem ville Kamenyk et ville Samostacz; per hanc quoque stratam pergendo pervenitur ad quandam petram, sitam in fine montis, in qua quidem petra est crux sculpta; abinde recto transitur ultra quendam locum Neyrtua vocatum et pervenitur ad arborem lipa in wlgo vocatam; inde pervenitur ad quasdam columnas ex lapidibus fabricatas, deinde ad fontem Kolowrat appellatum; inde ad congeriem lapidorum, que vocatur Zmetanicza Gromacha. Inde recto tramite transeundo ascenditur ad verticem montis Otowwerh dicti; inde ad locum Javorowoberdo vocatum, inde ad vallem wlgalice Wely-

kidol appellatam, et venitur ad Scalnicza existentem secus stratam publicam; inde per hanc stratam tendendo pervenitur ad locum Oklwch vocatum, ad arborem oskorusfa in wlgo nuncupatam; inde venitur ad lapidem cruce pro meta signatum, qui sub arbore lipa wlgatice nuncupata viget positus. Inde per creberimos lapides pro metis ultra campum usque ad flumen directe in oppositum prefate ecclesie beati Georgii gradiendo positos, et crucibus sculptis pro meta signatos, et abinde procedendo pervenitur iterum ad primum prefatam metam, videlicet in ultimum finem ipsius antefate insule (Otok). — Porro prefatarum villarum utrumque Luczycze terra se extenditur ab una plaga usque ad arborem quercus, metaliter ad invicem separantem terras ipsarum villarum Lwycze et villa Salug, ab altera vero plaga usque ad ortum fluminis ville Zynacz vocate, et a tertia plaga usque ad confines terre eiusdem ville Zynacz, ubi videlicet terre tam ipsarum villarum Lwycze, quam et Zynacz in diversis locis in earum finibus se mixtim continentur; ad easdem etiam villas Lwycza mons desuper earum existens usque ad verticem suum, similiterque fenilia, primo quod est inter torrentes Dubachka et Rezua vocatas, aliud vero fenile Krayne appellatum, existens inter fenile piscatorum de Zynacz, prefata ab arbore cerusa et inter fenile ecclesie beati Elye constructe in prefata Zalug, et inter fines terre eiusdem ville Zynacz...“ (Izborna povelja u kr. državnom arhivu u Budimpešti. Signatura: M. O. D. L. 38501).

— 1435. Brinje. Devetero braće Frankapana, sinovi Nikole IV., poklanjaju franjevačkomu samostanu tik Senja „molendina, quae hactenus nostra fuerunt, posita ultra nostrum castrum Otočac prope villam nostram, quae dicitur Vilići, et molendina de Vilići..“ (Sladović Pověsti p. 241—243).

— 1437. In castro nostro Ottochacz. Sigismundus de Frangepan Antonio Balyardich et coniugi eiusdem Marinae villam in Doglipoglie, nomine Prelipe donat. (Sladović, Pověsti p. 71. Farlati IV p. 163).

— 1444. V Otočci našem' gradu. Knez Žigmunt de Frankapan dariva samostanu sv. Jelene kod Senja „jedno malinišće, kô je bilo pusto na Švici, kadi su bila dva malina“ (Šurmin Hrv. spom. p. 156—157).

— 1445. U jednoj listini senjskoga biskupa Andrije Dračanina potvrđuje se Petru, Nikoli i Novaku Novakovićima, sinovima Pavlovim, da je otac njihov primio od Nikole IV. Frankapana u zamjenu neka sela „in Gaczka“, naime Ramerak ili Pamiczak (krivo zapisano mjesto Kamenyk), i onda još dva (Lucyze) „nuncupatis Podwerh“. (Farlati Illyr. sacri IV p. 128. Sladović Pověsti p. 72—73).

— 1449. Prigodom diobe knezova Frankapana dobio je knez Žigmunt ili Sigismund „castra Othochacz, Prozor, Werhouina et Dobar (Dabar) appellata“. (Wenzel G. Frangepán család p. 28—29).

— 1461. Sigismundus Frangipanus instituit episcopatum Ottocensem in ecclesia s. Nicolai, quae olim abbatialis erat... (Farlati IV. p. 164).

— 1464. Knez Žigmunt Frankapan samostanu sv. Nikole na Gvozdu: „povratismo mesto jedno na Švici, na kom je pila prvo bila, kô mesto su bili braća moja i sinovci moji razvalili, kadi su bili i moje pile i moje maline tako razvalili;

i na tom istom mestu da su volni pilu ali malin, ali stupu činiti. I ošće k tomu im povratismo dva malina i jednu stupu na Švici, a to za prošnju kralja Matijaša i kmeti ugrskih..." (Šurmin Hrv. spom. p. 239—240).

— 1466. Kralj Matijaš „vernim našim hrabarnikom Jurju Hankoviću i Mikloušu Pohmajeviću, porkulabom va Otočcu i v' Gački" javlja, da potvrđuje samostanu sv. Nikole na Gvozdu „više rečeno imanje, dva malina, pilu i stupu na Švici", koje je knez Sigismund samostanu zapisao (Šurmin Hrvat. spom. p. 266—268).

— 1468. Knez Martin Frankapan dariva samostanu sv. Marije na Trsatu neke dohotke „castrinostris Otočac" (Fermendžin Acta Bosnae p. 276).

— 1475. „V Otočci". Knez Martin Frankapan dariva samostanu sv. Marije na Crikvenici selo Črman' kal' (Šurmin Hrv. spom. p. 278).

— 1476. Plemeniti ljudi Lovrinac Čehović i brat mu Bartol javljaju knezu Martinu Frankapanu, „kako bihota izgubila listi i pravi svoje od ognja u varoši našem imenovanem Otočac v' Gatanskom kotari", naime liste, koje bijaše dao otac knežev Nikola IV. djedu njihovu Čehu „na selo imenovano Pujevšani i na selo imenovano Mala Prisika, kô selo udržase i ždrib zemlje v' Gornjem polji, mejeći (međašeći) s Veliku Prisiku". Knez Martin obnavlja sada darovnicu očevu na ta dva sela Pujevšani i Mala Prisika. (Šurmin Hrvat. spom. p. 281—282).

— 1478. Knez Martin Frankapan dariva samostanu sv. Nikole na Gvozdu „na Švickom jezeri dva kusca trave vikuvičnim zakonom". (Šurmin Hrvat. spom. p. 283).

— 1486. U rukopisu „Knjige sv. Bernarda" zabilježio je žakan Broz Kolunić: „... I v' to vrime biše... kralj ugarski kralj Matijaš. I biše podbil pada se vsu hrvatsku gospodu..., i tada vladaše Senjem i Otočcem i inimi gradi. I va to vrime biše Paval biskup sen'ski i gatan'ski. I tada biše vikar gatanski (ospo)din Levnardo, i ošćak s(ve)te M(a)rije v' Kneži v'si... I tad (držaše?)... Knežu vas plemenit č(lov)ik Matko Novaković. I po redu držaše Podgradac poštovan plemenit č(lov)ik Petar Prusurić plemenom Stupić. I tada držaše Ppracane plemenit č(lov)ik Mikša Ričanin. Ošće držaše Kut'nan e plemenit č(lov)ik Grgur Dešić... I tada biše pšenica v' Otočci po pet, a proso po pet beći, zač biše dobra litina..." (Šurm. Hrv. spom. p. 313—314).

— 1489. Pred crkvom sv. Duha kod Senja raspravlja se o desetini, koju prima senjski biskup iz Gatanske župe. To se zbiva „coram... Hosualdo, castellano Ottociensi... ac coram quam pluribus nobilibus et probis uiris de Gacka; ibique (adfuert) Matcho Nouachouich, Petrus Persurich, Mathesa Michan Ricanin, Georgius Landar... Mixa Ricanin dixit: domine, ego semper dedi decimas et in futurum semper soluam..." (Farlati IV p. 131. Sladović, Pověsti p. 26—27 i 162).

— 1490. Petrus Tarnok, capitaneus Segniensis, attentis servitiis nobilis Nicolai Rechanin illo tempore quo serenissimus rex Mathias obierat, et diversa molestia in regno Croatiae specialiter insurgentibus — daje po želji hercega Ivana Korvina rečenomu Nikoli (Mikši) Rečaninu „possessionem Kowachycze in comitatu Gacka..." (Izvornik u arhivu samostana na Trsatu).

— 1497. Prigodom potrage u pogledu desetine: „Dixit dominus Matthaëus plebanus Dollensis in sua conscientia, quod ipse collegit decimas a nobilibus tempore Pauli episcopi ab omnibus, qui tunc temporis erant in Gatzka, excepto Novakovich et Matessa Desich, qui se composuit cum presbyteris Ottochensibus..“ (Farlati IV p. 132).

— 1501. Spominje se „presbyter Johannes Merzlothyth, canonicus ecclesie Othociensis“ (Prvostolni kaptol u Senju).

— 1502. Kralj Vladislav II. prigodom pravde između senjskoga biskupa i otočkoga radi desetine u Gatanskoj župi određuje: ... „Ottociensis episcopus debeat habere liberas decimas civitatis et inhabitatorum Othociensium et rusticorum suorum, ... ac iurisdictionem plebanorum et quorumcumque clericorum in districtu Gatzka, Dabar, et Verhovina, ac medietatem decimarum omnium nobilium Ottocien(sium) convincendarum opere et expensis utriusque partis.“ (Farlati IV p. 133).

— 1502. Kralj Vladislav II. poziva senjski kaptol na molbu „egregii Nicolai Kolwnich“, neka uvede pomenutoga plemića Kolunića „in dominium possessionum Zthokolyth et Orlych vocatarum, in districtu de Gatzka et ad castrum nostrum Otochacz pertinencium“; povjereniku kaptola neka se pri uvažanju pridruži Ivan Nowakowych, aut Mathko Gasparynych, vel Janko Karynych, seu Gaspar Perwsych, vel Petrus Gwsych, aut Dwyam Orlovchych, seu Paulus Kazanchych, aliis absentibus homo noster ...“ (Vjestnik kr. hrv. slav. dal. arkiva III p. 54—55).

— 1510. „V Otočci.“ Andrijaš Bot od Bajne, D(almacie), H(rvat), S(lovinski) ban i k(apat)an s(enjski) izdaje naloge senjskomu kaptolu (Kukulj. Acta croatica p. 193—195).

Skupimo li sve podatke u jedno, evo slike stare Gatanske župe. Gatanska je župa na sjeverozapadu međašila s Vinodolom kod Žrnovnice (Gernoviza), na zapadu sa Senjskom župom kod Vratnika (Wrata); na jugu s Bužanima kod Banje Kamenice, na jugoistoku s Krbavom kod Kovačića i Ravljana, na istoku s Drežniškom kod brda „Obnognicha“ i polja „planities Zabunicka“, a na sjeveru s Modruškom kod kamena „Pes Ursi“ (Medvida noga). U toj župi spominju se osim rijeke „Gacke“ još ovi potoci, izvori i vode: Kolowrat, Dubachka i Rezna, Švica i Švicko jezero. Od gora i brda spominju se: Bukowicza, Jaworovo brdo, Otowwerh, Werh. Osim grada i varoši Otošca, koji je bio središte i branik župe, nalazimo još ove gradove, sela, mjesta i posjedovanja: Črman kal (1475), Dabar (1449, 1502), Doljani (Doyanum 1300, Dolano 1316, Dollensis 1497), Kamenyk (1408), Kneža vas (1486), Kovačice (1235—1270, 1490, 1512), Kutnjane (1486), terra de Laznychych (1300, 1316), dvije „Luczycze“ sub Werh (1408), Neyrtua (1408), Obriz (1300, Obrich 1316, Oberh 1408), Oklwch (1408), Orlych (1502), Prelipe in Dogli poglie (1437), Prozor (1449), Pujevšani (1476), Prisika mala i velika (1476), Podgradac (1486), Papračani (1486), Ravljani (Rafgnane 1235—1270), Samostacz (1408), Stagovina (1300), Sinac (Synacz, Zynacz 1408), Vilići (1435), Vrhovina (Werhouina 1449, 1502), Zalug ili Salug (1408), Zthokolyth (1502). Od crkvi spominju se crkva sv. Nikole u Otočcu, dvije crkve sv. Jurja, crkva sv. Marka, i crkva sv. Ilije u Zalugu.

Na posljjetku treba spomenuti, da se Gatanska župa (polje) kao i Podgorje nalaze također u staroj Crvenoj Hrvatskoj, u današnjoj Hercegovini. O toj Gackoj ili Gatanskoj župi u Hercegovini, koja se u dubrovačkim spomenicima piše „Geçcka“ ili „Gececha“, vidi Jirečeka Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien p. 75, zatim St. Novakovića Srpske oblasti u X. i XII. veku p. 46–47, napokon i Črnčića dr. Iv. Najstarija povjest p. 36–37.

5. Buška župa ili Bužani (Bužane).

Buška župa ili Bužani obuhvatala je porječje srednje i doljne Like, nekako od utoka Novčice pak do onoga kraja, gdje se Lika gubi u ponore. Osim toga pripadali su toj župi oni predjeli, kojima protječu neki lijevi pritoci Like, kao što su Bakovac i Otešica (Hotešica). Buška je župa na sjeveru medašila s Gatanskom, na zapadu s Podgorskom, na jugu s Likom, a na istoku s Krbavom. Prema tomu zapremala je prostoriju, na kojoj se danas nalaze mjesta: Krasno, Kuterovo, Kosinj gornji i doljni, Perušić, Bužim, a možda i Smiljan.

Značajno je, da bizantski car Konstantin Porfirogenetes spominje u polovici 10. stoljeća hrvatske župe Krbavu, Liku i Gacku, — a Bužane ili Buže, koji su među njima u sredini bili, ne imenuje. Zar nije ta župa tada još opstojala, ili možda nije car spisatelj za nju znao? Vjerojatnije je potonje, jer se čini, da je baš ta župa prastara. Jer nema sumnje, da je ime Buže ili Bužani u svezi s imenom hrvatske kneginje Buge (ή Βούγα), koja je po pradavnoj priči hrvatskoj s petero braće i sa sestrom Tugom dovela narod Hrvata sa sjevera u staru Dalmaciju. Nije nimalo slučajno, što se tik uz župu Bužane spominje oko današnjega Karlobaga (Scrissia, Bagh) hrvatsko pleme Tugomirića, koje je još na početku 14. stoljeća nastavalo jedan dio Podgorske župe i držalo današnji Karlobag. Ne sjeća li susjedstvo Bužana i Tugomirića na dvije rođene sestre, na Bugu i Tugu? A ne opominju li opet Buga i Bužani na evropsku pradomovinu Slavena, i na one dvije rijeke Bug (jedna pritok Visle, a druga samostalna rijeka) u toj pradomovini? Zar se Bužani ne spominju i kao pleme ruskih Slavena? Sve se namiče misao, da se je jedno od sedam plemena hrvatskih, koja su iz pradomovine slavenske došla na jug, zvalo po rijeci Bug imenom Bužane, da se je naselilo u potonjoj župi istoga imena, i da je onda izvodilo svoju lozu od mitičke kneginje Buge. Svakako je vrlo vjerojatno, da su Bužani stariji od Buge.

Na hrvatskom jugu pleme Bužana prebivalo je ne samo u potonjoj župi ili kneštvu istoga imena, nego se je raselilo i drugamo. Eno jedan dio Lijevanjskoga polja u današnjoj Bosni zove se Buško blato, a na Duvanjskom polju vidi se podor Bužanin-grada. Nije to puki slučaj; ima i tome razloga.

Nekadanje župe Bužanâ ili Bužâ nema više; ali imena nekih mjesta i gora u onome kraju, kuda se je sterala, sjećaju nas još, da je opstojala. Doljnomu Kosinju na sjeveru stoji brdo Bužnjak (800 metara visoko), kod sela Klanca (Pazariste gornje) imade seoce Bužak od 200 stanovnika, a nedaleko od Smiljana stoji selo Bužim ili Bužin s ostacima staroga grada. To su nedvojbeno uspomene na staru župu hrvatsku, u kojoj su ta mjesta stajala.

Župa Buže ili Bužani (Bužane) spominje se u našim spomenicima od godine 1071. sve do druge četvrtine 16. stoljeća, naime do onoga časa, kad su se Turci u Lici i Krbavi ugnjezdili. No mnogo puta ističe se u toj župi kao neka zasebna oblast i zasebni dio neki predjel, koji se u glagolskim ispravama zove „Bočaći“ (v Bočaći, v Bočaćêh), a u latinskim „Boçachi“. Budući da se u najstarijim spomenicima piše „iupam Buçani et Boçachi“, prilično je vjerojatno, da je ta oblast „Bočaći“ prvobitno bila samostalna župa, koja bi poslije pridružena Bužanima. Uz lijevi brijeg Like, a između današnjega gornjega i doljnoga Kosinja, stoji na 660 met. visoku brijegu podor staroga grada „Bočaj“, za koji Fras još god. 1835. piše: „Ferners befinden sich hier (bei Ober-Kossin) auf einem Berge Rudera von einem Schlosse, welches Bochaj genannt wird, dessen Ursprung und Zerfallung aber nicht erörtert werden kann. Mitten in der Ringmauer dieses Schlosses ist noch ein zerfallener Brunnen, und etwas weiter sind Spuren von einer Strasse gegen St. Georgen hin anzutreffen.“ (Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze p. 230). — Vrlo je vjerojatno, da je oblast „Bočaći“ dobila ime od toga grada Bočaja, jer se i grad Kosinj spominje u toj oblasti. Mogli bi pače poslutiti, da je Kosinjski grad za pravo isto što i Bočaj, naime da se je Kosinjski grad u starije vrijeme zvao Bočaj. Svakako stoji, da je dolina Like oko Bočaja (danas Lipovo polje i Uramovo polje) bila oblast Bočaći.

Bužanska župa bila je vrlo dobro napučena, i to starohrvatskim plemstvom. Čitavo plemstvo te župe dijelilo se je u 15. stoljeću na tri glavna plemena, na Kršelce, Poletčiče i Stupiče; no bilo je hiža ili kuća također od plemena Kolunića i Lapčana. Plemeniti ljudi u kneštvu ili španstvu Buškom (s plemenitim ljudi Bužani) imali su svoj plemenski stol (sud), koji se je sastajao u Novigradu, poslije u Tržiću i napokon pod kaštelom Perušića. Pleme Stupić nastavalo je u mjestima: Dubovik, Dugopoljci, Mazalci, Mohliči i Štitari, a najznatnije hiže njegove bili su Daroići, Kosinjski, Vukanići, Nemanjići, Vučkovići, Zorčići i Karlovići. Kršelci nastavali su mjesta Gvoznica i Humčani, a najpoznatije hiže bili su Širinići, Vlkšići i Zoranići. Poletčići napokon držali su sela: Trev's, Kučani i Čelopeci; od hiža toga plemena spominju se Vuškšići i Filčići. Dio plemena Lapčana prebivao je u selu Vasci, gdje je bila kuća Dobrečića. U župi Buškoj bili su također plemići Draškovići i Perušići, ali se ne spominje, od kojega su plemena.

Za sredovječnu topografiju župe Bužana evo podataka:

— 1071. Kralj Petar Krešimir dodjeljuje rapskomu biskupu: „iupam Licche, iupam Buçani et Boçachi“. (Rački Docum. hist. chr. p 87—88).

— 1111. U povelji kralja Kolomana potvrđuje se rapskoj biskupiji „iupam Liçe, iupam Buçani et Boçaci...“ (Vjestnik hrv. slav. dalm. zemalj. arkiva I p. 35).

— 1185. Senjskomu biskupu imade pripadati: „et habeat has parochias: Signiam, ... Gaczam et Busan“ ... „Radona, busanensi archipresbytero“. (Kukulj. Cod. dipl. II p. 131—132).

— 1219. „hinc tendit (međa između Gatauske župe i Bužana) versus Busan usque Bame (Banie) Kamenice, que est divisio inter Busan et Quesche, ubi lapis est fixus, ibique est area tritrandi“. (Starine jug. akad XX p. 269).

— 1258. Capitulum Nonenu ecclesie s. Anselmi significat, quod ad eius praesentiam venerint nobilis vir Ladislaus filius quondam comitis Jacobi de Corbavia Gusich parte ex una et Bogdan . . . et consanguinei, omnes de generatione Lapchane, — idem Ladislaus in dicta ecclesia protulit haec verba: quod ipse attendens servitia a praedictis nobilibus de Lapach sibi et suis antecessoribus impensa, ipsis possessionem suam desertam in Buxane, dictam Gomiliane, prope aliam villam suam Radoslavla vas, — quas ipse ex dono Belae regis cum privilegio de anno 1257, et per aliud privilegium Stephani bani in 1252 scriptum acquisiverat — dedit et tradidit praedictis nobilibus de generatione Lapchane. (Starine jug. akad. XXVIII p. 21.)

— 1271. Jurisa de Busan. (Wenzel, Cod. dipl. Arp. VIII p. 378).

— 1275. Terra Crazna (Krasno) in parochia Busan ultra Gozd, que fuit Vyd filii Volchina, magistro Paulo comiti de Volco a rege Ladislao IV. donatur. (Starine jug. akad. XXVIII p. 140).

— 1347. Duymus, comes Wegle, Modrus et Posage donationem regis Ludovici comiti Gregorio, filio condam Pauli bani, et Georgio nepoti suo (Duymi), filio olim comitis Pauli, fratris eiusdem Gregorii, de comitatu Busan litteris mediantibus factam confirmat, et promittit fide sua et domine Elisabeth, omniumque suorum bonorum hominum, ipsos comites fraterniter tractare et manutenere in eo, quod in privilegiis regalibus plenius continetur. (Fejer, Cod. dipl. IX 1 p. 552—553).

— 1371. Ludovicus rex magnificis viro domino Petro de Bellanti, comiti Busanae et Provetelli, vel officialibus suis in comitatu de Licha et Busana constitutis mandat, quatenus episcopo Arbensi vel eius officialibus decimas in dictis provinciis Lichae et Busanae exigere facere permittant. (Farlati IV p. 97).

— 1387. Nos Nicolaus Thomas et Butcho, filii olim comitis Budislai, et Paulus, filius olim comitis Caroli, et Carolus, filius olim comitis Gregorii, Corbauie, Lyche, Bussane, Scrisie domini et comites naturales . . . (Kukuljević, Jura I p. 156).

— 1393. Tomaš i Butko, krbavski, lički, buški i pročaja knezi . . . (Šurm., Hrv. spom. p. 98).

— 1411. Paulus comes Corbaviae, Likae, Busanae etc, regnorumque Dalm. et Croat. banus „hospitali s. Mariae Magdalенаe, sito et posito in territorio parochialis ecclesiae s. Mariae virginis de Busana, dioecesis Corbaviensis, totam quintam partem totius villae Cherniachianae donat. Datum in Busana in Baniepale. (Farlati IV p. 99).

— 1411. Carolus comes Corbaviae, Likae, Busana etc, regnorum Dalmatiae et Croatiae banus“ izdaje „in Busana in Baniestale“ povelju, kojom sporazumno sa svojim rodacima dariva „hospitali S. Mariae Magdalенаe in territorio parochialis ecclesiae s. Marinae virginis de Busana“ čitav svoj peti dio „totius villae Cherwachiana“ na granici između Ličke i Buške župe. (Fejer, Cod. dipl. X 5 p. 186—187).

— 1411. Petrus et Franciscus fratres, filii quondam magnifici domini Bulkij (Butkonis), comites Corbauiae, Lika et Busana etc, sporazumno s rodacima svojima daruju „hospitali B. Mariae Magdalенаe in territorio paro-

chialis ecclesiae S. Marinae virginis de Busana“ čitav svoj peti dio „villae Cherwachana, positae iuxta forum vocatum S. Petri de Lika ex una parte, ex alia vero iuxta villam Dugchane districtus Busanensis“. Isprava izdana „Bochlinii in domibus nostrae habitationis“. (Fejer, Cod. dipl. X 5 p. 187—188).

— 1412. Kralj Sigismund potvrđuje sve te darovnice krbavskih knezova na molbu „Andreae, presbiteris plebis S. Mariae de Busana“. (Fejer, Cod. dipl. X 5 p. 263—265).

— 1434. Mi Blaž Stu... podknežin stola i pitanja Buškoga plemenitih ljudi, Petar Ivanišin sin z... (Dubovika, Grgur z Mazalac, oba plemena Stupić, Jakov s Trevisi plemena Poletčić, i Paval Vlkšić s H'm'čan' plemena Kršelac, sudci rotni... Juraj sin Mikulin z Gvoznice pridivkom Sultić... Ivan Satničić z braću svoju Lipkovići... Radoslav Vlkšić z' Dugopoljac' i Ivanac z Rodčevsi... v Bužah pod Novimgradom...“ (Šurmin, Hrv. spom. p. 137—138).

— 1435. Andreas Woksich (Wksich) de Starawaz de Bussan, kao zastupnik Nikole V. Frankapana, sina i bana kneza Nikole IV., pita plemenski stol u Kninu u ime svoga gospodara: „si idem quondam magnificus dominus Nicolaus comes et banus possessiones seu comitatum Bussane dictum, sibi pignore obligacione (a rege Sigismundo) proueniens, filio suo prenominato moderno magnifico domino Nicolao (V.) aut uxori eiusdem, vel aliquibus aliis dare, alienare, vendere vel impignorare potuisset vel non?“ (Kukulj., Jura I p. 198—199).

— 1437. Mandatum Sigismundi regis, quo Mathko de Thallowcz, Dalm., Croat. et Sclauonie banus in iurisdictionem comitatus de Busan, cum castro Potoyan, comitatus de Frangepanibus impignorati, se ingerere prohibetur. (Fejer, Cod. dipl. X 8 p. 670).

— 1449. Prigodom diobe knezova Frankapana dobio knez Ivan mladi „dominium Bwsan“. (Wenzel, Frangepán család p. 28—29).

— 1455. Knez Martin Frankapan „Ostrovicu v Bužah“. (Šurmin, Hrv. spom. p. 205).

— 1460. „Šimun Dražić z' Bužan.“ (Šurmin, Hrv. spom. p. 226).

— 1461. Nicolaus (Machinensis) de Cataro, episcopus Modrusiensis et Charboviensis manifestum facit, comitem Laschonem de Cosin in ecclesia s. Mariae sita in Busana in villa vocata Psevich aedificasse altare ad honorem nativitatis gloriosissimae virginis Mariae et donasse altari certas terras suas. Episcopus relaxat etiam omnes decimas ad se pertinentes unius sortis, quam nunc tenet Doymus Strilach in villa vocata Velichipsiuchi (Mlichipsuuchi)“ (Farlati IV p. 108).

— 1466. „malin, ki je svete Jelene (kod Senja) v' Bočacêh, v' koj malinici sta dva malina pod Banjim dvori s' slapi i s' potoci“... „i ošće takoje pol Male v'si v' Bočacêh sa vsim, ča k njej pristoji; i takoje v Botocih 1 ždribi zemlje...“ (Šurmin, Hrv. spom. p. 247—248).

— 1482. Pednić Dragiša š njega braću s' sela Marinac' s knez'tva Buškoga. (Šurmin, Hrv. spom. p. 290).

— 1483. Ivan Darojić, človik plemenit z Bužan, z Mohlič... (Šurm. Hrv. spom. p. 292).

— 1484. Gašpar Perušić iza Pseta (i-z-apseta)... v stoli kraljevi meni plemenitimi ljudi v Bužah... Ivan Kosinski i Stipan Vukanić z Mohlič, od plemene Stupić, Šimun Vukšić s Kučan', plemene Poletčić, i Tomaš Satnik z Gvozdanice od plemene Kršelac... Blaž Zrčić z Dugopoljac od plemene Stupić i Mikula Dobrečić z Vasce od plemena Lapčan — va obranom mesti našem v Tržiči, ... Petar Franač, sin z Mohlič, v Mohličih i v Štitarih — v Mohličkim kotari i Ščitarском kotari... (Šurm., Hrv. spom. p. 294—296).

— 1484. v selo Humčane v Bužah — gospodin Andrij vikar buški — fra Antuna opata Draškoga — crkva i selo svete Marine, na dom, kadi prebiva rečin fra Anton... (Šurmin, Hrv. spom. 300—301).

— 1485. Fra Antonu v Marininu v Bužah... Filip, brat gospodina Jandrija vikara buškoga, plemenit človik Pavao Dudić s' Stare V'si, i plemenit človik Mikula Svojčić takoje s' Stare V'si. (Šurm. Hrv. spom. p. 305).

— 1485. Matej Hrnić z Bužan' z Mohlič... na zemlju Braničevića — kraljev človik Matejića sina z Dugopoljac... (Šurmin, Hrv. spom. p. 307).

— 1486. plemenit človik Matej Svilić z Bužan s' sela, ko se zove Mohliči... za plemenštinu v Štitareh... Marka Mečarića s' Neverić, Mikulu Dobrečića z Vas'ce, Petra Kresenića z Mazalac... (Šurmin, Hrvat. spom. p. 311—312).

— 1486. Ja Broz žakan..., z' Bužan od Kacitić z' Dubovika, plemenem Kolunić. (Šurmin, Hrv. spom. p. 314).

— 1487. Petar Satničić z Gvoznice z Bužan, Mikula Jurinić s Podhoma, Mikula Nemanić (z) Ščitar, Šimun Vukšić s Kučan — Jurja Kosinjskoga — Lukač Zrčić z Dugopoljac, Ivan Dulčić s' Čelopek, — skupismo se v Bucih — rok u svete Marije va Psivićih na prestol svetoga Petra — Marka Vrsatića z Bana dvora. (Šurmin, Hrv. spom. p. 315—318).

— 1487. Pop Balaš, prmanur senjske crkve — pridje v Glagolišće i sazva plemenite ljude Oključane, i rotijaše ih... Grubiša Veselković z Mohlič... Filip z Grib'... Filip z Gomilan' priseže, da je čul, da pristoji Jurja Vidošića v Glagolišćih... (Šurmin, Hrv. spom. p. 327—328).

— 1487. Pop Balaš, prmanur senjske crkve, podje „v Bužane“ da sluša svjedoke... Petar Petrinić priseže, da je čul te listi Petkove čtuć' pod kaštelom Perušić, kada je čtaše Pohmajević... sudac z Mohlič (Šurmin, Hrv. spom. p. 328—329).

— 1489. Knez Anž Frankapan posuđuje od Jurja Kosinjskoga na sedam godina njegov grad Kosinj, te prisiže, da će nakon toga doba njemu „povernuti ta isti grad Kosinj i sela, kâ su poda nj, najprije Srakvinu, drugo selo Hotilju Vas, treto selo Pol Buk, četvrto selo Botuci, ča je plemenita plemenščina Jurja Kosinjskoga i njega sina Ivana“. Knez im za to dariva svoja osebujna sela Stanicu(?) i Ivačiće(?).

Na molbu sina Jurja Kosinjskoga, po imenu Ivana (knez Ivan Lacković) prepisuje poslije senjski kaptol gornju ispravu. (Šurmin, Hrv. spom. p. 335).

— 1489. Helena, relicta condam Sigismundi de Francapanibus, villas suas Tribilyane (Triblyane), Zryane, Lwphchych et Koschicze (Koschicze) filibus suis (Dorothee coniugi Stephani comitis Blagay et Barbarae relictae despoti Wok) legat. (Thallóczy, Codex comitum de Blagay p. 428—430)

— 1490. Tomaš Mogorić, špan meju plemenitimi ljudi Bužami i v stoli pitanja buškoga namestnik... sudac Paval Nemanić š Šćitar, Šimun Vučković z Mazalac, ta oba od plemena Stupić; Mikula Filčić ot plemena Lapčan; ... Ivan Daroić z Mohlić ot plemena Stupić, Franko Širinić s Humčan ot plemena Kršelci ... v Tržići na sudu... Ivan Kosinjski (zalaže) polovicu Malih Črnihovъ pri vodi (prioru sv. Spasa kod Senja). (Šurmin, Hrv. spom. p. 351—352).

— 1490. studenoga 1. Plemeniti ljudi Draškovići iz sela Zažična donjega, na kih deli iminja je vrh, ki se zove Gradčina, osnovaše na tom vrhu molstir i crikvu sv. dive Marije, te ju daju redovnikom sv. Pavla. Među inim daju samostanu „vas svoj del blata pod Marinac' poli lapat Karinov, zovući se „na selih“... satnik z Gvozdnice sa braćom kao svjedok... (Šurmin, Hrv. spom. p. 343—349).

— 1492. Tomaš Mogorić, špan meju plemenitimi ljudi v Bužah — Paval Nemanić š Šćitar i Šimun Vučković z Mazalac, oba plemena Stupić, i Mikula Filčić š Čelopek od plemena Polečić, i Mikac Zoranić s Homčan od plemena Kršlac; Ivan Daroić z Mohlić od plemena Stupić, i Franko Širinić s Homčan od plemena Kršlac — v navadnem mestu našem v Tržići, pravdu i zakon dileći — Franko Budičić, poslan od starišine crikve i kloštra svete dive Marije iz Žažična (na Gradčini) — z' Mohlić... — dan v stoli našem v Tržići... (Šurmin, Hrv. spom. p. 363—366).

— 1493. Knez Anž Frankapan daje samostanu sv. Jelene kod Senja... „va vladanji našem Buškom selo, ko se zove Koš'ćice, ko selo biše dano od naše hiže gospi Jeleni bivšega kneza Žigmonta, strica našega“. Međaši sela Koš'ćice: „najprvo na iztok s'l'na selo, kô se zove Marinci..., a od Marinac... gredući jesu njih mejami selo Kuterevo..., a od sela rečenoga Kutereva gredući jesu njih mejami selo Krasno..., a od Krasna rečenoga gredući jesu njih mejami selo Ljubčići po starih mejah...“ (Šurmin, Hrv. spom. p. 371—374).

— 1499. Knez Anž Frankapan javlja, ... „kako Juraj Kosinjski svojim sinom Ivanom s nami se zamini dobrovoljnim zakonom. Najprvo nam dâ svoj grad Kosinj osebujni, ki je v Bužah v Bočaći v kneštvi Buškom; i tolikoj nam da svoje plemenite plemenštine: najprvo Srakvinu, selo drugo Polbuk, tretio selo Botuke, četerto selo Hotilju Vas. A sebi ostaviše svoju plemenitu plemenšćinu didinu selo Kosinj, ki drži svojim stricem Ivanom v Bočaći, sa vsim kotarom kosinjskim... i s crikvu. I tukoj v Srijah za se ostaviše ča drže pored svoju braću, svoju staru didinu plemenšćinu“... „pod oltar svojna Psivićih...“ (Šurmin, Hrv. spom. p. 414—417).

— 1500. Knez Anž Frankapan „videći ubožaštvo kloštra i crikve blažene svete Marije v Zažit'ni v Bužah“ — dariva kloštru i crikvi „v

našem gospoetri v Bočaáci v Vlikih Psivićih polovicu gračćine, ča je naša didina“, zatim sinokoše „v našem gospoetvi v kotari Ljubčićskom poli Huma, od sunča shoda k Sapu, zemlje už 10., ča se je zvalo općina Ljubčićska...“ (Kukulj., Acta croat. p. 180).

— 1501. Stipan Vukanić z' Mohlić, ... knez Gašpar Perušić s Martinkom banovcem, ... v Bužah, budući pod kaštelom kneza Gašpara (Perušića) ... (Kukulj., Acta croat. p. 182—183).

— 1504. „Kada bi na stoli Buškom pod kaštelom Perušića... Jakova Boniča z Balić... Ivana Dražića z Dugopoljac... Grgura Petričića s Banadvora... Grgura Zrčića (iz) Zahumić i Mikulu Dijanković z Ra...“ (Kukulj., Acta croat. p. 187—188).

— 1507. Vladislav II. kralj dariva i potvrđuje „Jeronime, relicte condam Mathie Nowakowyth de Gaczka, ac Johanni et Georgio filiis eiusdem“ ... za vjernu službu „terciam partem possessionis Marincz vocate in comitatu de Bwsan“ te povjerava senjskomu kaptolu, da ih u taj posjed uvede. Petrus Petharych de Maryncz, Johannes Mankowyth de Pzywyth, vel Belos Demethryht de predicta Maryncz...“ (Arkiv prvost. kaptola u Senju).

— 1508. „Na lici zemlje, a v seli Šćitarih... z Dubčan... (iz) Zalužan... z Mazalac... z Vasce... z Grib... z Ra... z Dugopoljac... z Balić... z Banadvora. v Mohlićih... (Kukulj. Acta croat. p. 190—191).

— 1510. Budući Barak na vkup s kraljevim človikom Juretu Piščićem z Novoga sela, i budući pred crkvu svetoga sela, poslaše sudci Jurja Klinčića, pristava, z Radosle v'si, po zakoni njih;...“ (Kukulj., Acta croat. p. 195).

— 1512. ... „kada pridoh v selo Srijane... (u parnici Novakovića s Pedničem radi Marinaca)... „Zamiril sam, da se lipo ljubljaše Radković s Pedničem, i zamiril sam, da stojahu na kup v Marinci... kada pridoh v Ban'dvor... (Kukulj., Acta croat. p. 200—201).

— 1512. „Kada pridosmo v selo, kô se zove Marinci, i tu sede namesnik španov Buških, (a to) Jurja Korlatovića i Ivana Kobasića, knez Dujam Perišić; kadi tolikae sedoš g. sudci niki, knez Petar Karlović, Juraj Piščić, Marko Petričić, Ivko Zoričić, tolikae pristav Jurko Lončarić. Preda timi zgora rečenimi biše skupljeni plemeniti ljudi, ki biše izabrani na rotu proti Novakovićem, a to od zakona Buškoga, a po odluci gospoje banice.“ Porotnici (24) svjedoče: „da su Pednići bili v mirni deržani, i njih otac i njih ded, i da su to jure tri viki ljudi pokle su držali treći del Marinac. Ošće rekoše rečeni porotnici, da je Novaković nitijak Radkovića, i da ga nestoji rečene plemenščine po hrvatskom zakonu ni malo ni vele...“ (Kukulj., Acta croat. p. 202).

Prema iznesenim podacima stajala su u Bužanskoj i Bočačkoj župi u srednjem vijeku ovi gradovi, sela i mjesta: Balići, Banj dvor, Bame (Banje) Kamenice, Baniepole (Banje polje), Baniestale (Banstol), Bochlimum (Bočlin), Buci i selo „pol Buk“, Botuci ili Botoci, Čelopeci, Dubovik, Dubčani, Dugchane villa, Dugopoljci, Glagolišća, Gomiljani (Gomiliane possessio 1258), Gribi, Gvoznica ili Gvozdnicna, selo Hotilja vas, Hrváčani (Cherwachiana, Cherniachiana), H'mčani ili Homčani, Košćice (Coschicye, Koschicze villa), Kosinjgrad i Kosinj selo

v Bočaći (kojima su vladali Lackovići-Kosinjski), K r a s n o (Crazna 1275), Kučani, K u t e r e v o selo, Ljubčići (Lwphchych villa), Mala v's, Marinci (Marine svete crkva i selo), Mazalci, Mohlići, Neverići, Novigrad, Oključani, Ostrovica grad, Perušićâ kaštel (gdje je nastavala hiža ili kuća Perušića), Podhom, Potoyan castrum, Psivići veliki (i mali) v Bočaćeh, i crkva „sv. Marije va Psivićih“ (ecclesia s. Mariae in villa Psevich), Radosla v's (Radoslavla vas 1258), Rali, Rodča vas, Srije ili Srijane (Zryane), Stara v's (Starawaz), Srakvina selo (danas valjda selo Sraklin s kapelom sv. Vida u župi Gornjem Kosinju), Štitari ili Šćitari (danas kula Stitar kod sela Kvarte), Trev's, Tribilyane villa, Tržić (navadno ili obrano mjesto stola buškoga, gdje se je sastajao sud plemenitih ljudi župe bužanske), Vasca, Zahumić, Zalužani i napokon Žazično doljnje, gdje je na vrhu Gračini stajao samostan Pavlina s crkvom sv. djevice Marije. Suvise je u Buškoj župi bio i hospital (bolnica) sv. Marije Magdalene, koji je stajao „in territorio parochialis ecclesiae s. Mariae virginis de Busana“.

Već bi spomenuto, da je Kosinjgrad po svoj prilici stajao ondje, gdje se danas vidi podor grada Bočaja. U okolišu grada i sela Kosinja, a u dolini rijeke Like i pritoka joj Bakovca bilo je valjda i selo Veliki Psivići sa crkvom sv. Marije. Tu je negdje stajao i hospital sv. Marije Magdalene, kojemu su krbavski knezovi Kurjakovići god. 1411. selo Hrvacane (Cherwachiana) darovali. Fras u svojoj knjizi „Topographie der Karlstädter Militärgrenze“ piše na strani 230., da se kod današnjega Gornjega Kosinja u brdu Mlakvena greda (636 m.) nalaze obilate ruševine. On veli „Mlaquena-Greda, ein ziemlicher Berg, weiset auch die Grundmauern eines weitschichtigen Schlosses, und nebst diesen, Rudera von Gebäuden, allwo vor alten Zeiten eine Glocke soll ausgegraben worden sein.“ Možda je baš tu bio hospital sv. Marije Magdalene i selo Veliki Psivići s crkvom sv. Marije? U opće je okolica grada Kosinja u srednjem vijeku bila posuta crkvama. Senjski biskup Sebastijan Glavinić govori još godine 1696. u svom opisu Like i Krbave o Kosinju i okolici njegovoj ovako: „... pertingitur in Kossin; castrum est in edito situm, rudera tantummodo supersunt, aquis indeficientibus est dives; hunc locum prioribus Christianis fuisse celebrem et late patentem foris et intus; indicio sunt impressa breviaria illyrica, uti legitur ad calcem eorum, quae nunc sacerdotibus glagolitis in recitandis horis canonicis serviunt, hic impressa; in septem templis prius Deum adorabat populus in hoc districtu... Superest adhuc locus monasterii eremitarum s. Pauli primi Anachoritae.“ (Lopašić, Acta confinii militaris croatici III p. 50–51). Po Glaviniću dakle bila je nekad u Kosinju štamparija glagolskih crkvenih knjiga, a Boga je narod slavio u sedam crkvi! Na crkvi sv. Vida u Sraklinu u dolini Bakovca vide se uzidana tri glagoljaška napisa iz doba kneza Anža Frankapana, koji su doneseni onamo iz nedalekoga sela Ribnika (Radić Fr. u Starohrvatskoj prosvjeti II p. 163). Okolica grada Kosinja bila je napokon znamenita još za Rimljana. Prof. Brunšmid našao je prošle godine u današnjem doljnjem Kosinju kamen s latinskim napisom (koji je valjda donesen s brežuljka Basarice), po kojemu se razabire, da je tu nekad stajao u rimsko doba „municipium Tesleum“. I Fras (p. 230) piše: „In der Waldung Begovacha findet man ferners Zeichen von einem bestandenen Dorfe, und weiter bei einer Wasserquelle in einem Felsensteine eine

Aufschrift, die aber nicht mehr entziffert werden konnte.“ Po prof. Brunšmidu nalazi se taj „pisani kamen“ kod Legenca u Lomskoj dolini blizu vode Begovače; napis na njemu kaže, da je tu u rimsko vrijeme bila međa između dva plemena: Ortoplina i Parentina. (Vjesnik hrv. arh. društva V 99—102).

U župi Bužanima mnogo se spominje „Ban dvor, Banja Kamenica, Banpolje i Banstol“. Prema tomu smijemo nagađati, da su tu nekad bani stolovali, možda još u X. stoljeću, kad su posebice upravljali Likom, Krbavom i Gackom. I sva ta mjesta bila su jamačno u okolišu grada Kosinja. Na karti generalnoga štopa nalazi se na sjeveru Mlakvene grede, a na sjeveroistoku gornjemu Kosinju blizu potoka Mlakvine nekakva „Panova lokva“; nije li to za pravo „Banova lokva“?

Gdje je bilo Žazično doljnje i samostan Pavlina na vrhu Gračini? Lopašić sudi, da je nekadanje Žazično doljnje današnje Pazarište dolnje, blizu kojega se nalaze podori gradova Ostrovice i Hoteša (Oteša). U šematizmu senjske i modruške biskupije od god. 1896. čitamo na strani 56.: „Pazarište doljnje. Ecclesia s. Jacobi apostoli. Prius claustrum Paulinorum, qui Crikvenicam transmigraverunt, cuius rudericibus superstructa eminent ecclesia in colle, a parochianis nunc quoque „Kloštar“ nominato.“ Biskup senjski S. Glavinić piše godine 1696.: „Sub Pazarische, Ostrovicza et Hotes rudera quatuor ecclesiarum; unius stant integri muri laterales imo et fornix, sed tecto non munitus contra pluvias et nives; extat adhuc baptisterium, quadrati lapides cum vetustis inscriptionibus inveniuntur exterius“ (Lopašić Acta confinii III p. 50). Biskup Martin Brajković piše opet god. 1700: „Est sub Pazarische antiqua ecclesia penes Ostroviczam arcem distans a parochia bonis 30 (?) horis, quae ob habitantium multitudinem vel debebit esse parochialis vel continuo uno cappellano providere debbit“ (Lopašić Acta conf. III p. 190).

6. Lička župa ili Lika.

Lička župa hvatala se je na sjeveru Bužana, na zapadu Podgorja, na istoku Krbave, a na jugu prelazila je preko gore (Velebita) u župu Luku, koja se je sterala između Zrmanje i Krke u današnjoj Dalmaciji. Kako je Lika na jugu međašila s župom Lukom, to su ju poradi sličnosti imena često zamjenjivali s potonjom, pak je stoga koji put teško razlučiti jednu od druge, naročito po spomenicima, pisanim u latinskom jeziku.

Župa Lika obasezala je u srednjem vijeku samo gornji tok istoimene rijeke i njezinih pritoka (Jadove, Glamočnice, Počiteljice, Novčice s Brušankom) sve do utoka Novčice. Prema tomu obuhvatala je prostoriju, na kojoj se danas prostiru mjesta Gospić, Bilaj, Divoselo, Lipe, Novi, Ribnik, Drenovac, Kukljić, Medak, Mogorić, Pavlovac, Počitelj, Raduč, Vrebac, Barlete, Ostrvica, Brušane, Trnovac, Ploča i Lovinac. Antonije Rajmundo, namjesnik ninskoga biskupa i ophodnik (visitator), govori u svom opisu ninske biskupije malo poslije god. 1531. o župi Lici ovako: „Citra tamen castrum Jablanaz dicti Anze Francapani, et sic illuc usque, tota dicta montanea citra et versus mare, nec non ultra ad continentem, et continens ipsa regio pulcherrima, plana Lica nun-

c u p a t a, usque ad Corbaviam aliam regionem post montem versus . . . et versus orientem. Versus autem boream occidentem usque, ad quamdam partem Busane regionis episcopatus Ottocensis: in qua Lica modo cum tota montanea ipsa, ab ipsis infidelibus (Turcis) oppressae, erant multae parochiae, villae et castra: regio omnibus bonis, et decimis fertilissima, sub ditione memorati comitis Joannis Chiurgacovich (Kurjaković), cuius etiam erat regio Corbavia . . ." (Farlati Illyr. sacri IV p. 226).

Župa Lika pripadala je u crkvenom pogledu od god. 1071. rapskoj biskupiji; u drugoj polovici XII. stoljeća podvrgnuta bi jedna šest njezina ninskoj biskupiji, a druga krbavskoj. Napokon je čitava Lika pripadala ninskoj biskupiji.

Za topografiju Like u srednjem vijeku iznosimo ove podatke:

— 950. *Καὶ ὁ βράνος αὐτῶν κρατεῖ τὴν Κρίβασαν, τὴν Λίτζαν, καὶ τὴν Γουτζηιά...*

Rački Docum. p. 400.

— 1071. Kralj Petar Krešimir dodjeljuje rapskomu biskupu „i u p p a m L i c c h e“. Rački Docum. p. 88.

— 1111. Kralj Koloman potvrđuje rapskomu biskupu „i u p p a m L i c c e“. Vjestnik hrv.-slav.-dalm. zem. arhiva I p. 35.

— 1185. „Nonensis episcopus habeat has parochias: Nonam, totam Lucam, et medietatem Lice... Corbauensis episcopus habeat sedem suam in Corbaua, et habeat has parochias: Corbauam, medietatem Lice, Nouigrad...“ „Desimiro licenci archipresbytero.“ Kukulj. Cod. dipl. II p. 131—132.

— 1248—1260. Stephanus banus totius Slavoniae, a rege Bela (IV) ad partes Croatiae ad distinguendum et separandum terras nobilium a terris castrensibus destinatus, pervenit ad partes Likae, ubi cum XXIV iuratis iudicibus nobilium de Lika et cum centurionibus ad id deputatis, de quadam possessione Tethacsics, utrum sit terra castris aut terra hereditaria nobilium Porugh et filiorum suorum de dicta Tethacsics, quaestionem habuit; qui iurati iudices et centuriones dixerunt, dictam possessionem ab antiquo tempore, quo nec augmentare potest mens humana, fuisse iure proprio et nobili titulo avi et proavi dicti Porugh et filiorum suorum, et quod eadem possit gaudere nomine proprio, quo quorumvis nobilium status Mogorovich. Metae (terrae Tethacsics): terrae Mogorovich, campus Visoka Goricza ad montem PecsNIK, Morzka gora et rivulus Dragobil... Arkiv za jugosl. povjest XI p. 121. Starine jug. akad. XXIV p. 199—200.

— 1263. Bela III. (IV) rex a comite Petro de Lyka recepit terram Pochytel pro municione facienda, eique per banum (Rolandum) iussit dari de terra castris in Lyka terram equivalentem... Kaseg, Setra, Scisia, Grebenar et Bratam, ... metasque poni. Bulletino di archeologia e Storia Dalmata IV p. 70—71.

— 1272. Stephanus V. (VI.) rex confirmat litteras Stephani bani pro quodam nobili Perugh (Porugh) de generatione Boith, nobilis de Tetachich, de Lica. Starine jug. akad. XXVII p. 112.

— 1272. Cum inter archiepiscopum Johannem de Spalato et episcopum Stephanum de Nona super provincia de Lica et eius decimatione gravis materia quaestionis suscitata esset, archiepiscopus Stephanum episcopum Nonensem

in causam coram rege attraxit Postea vero archiepiscopus provinciam Likam Nonensi episcopo possidendam reliquit, quod etiam rex confirmavit. Farlati III 285—286; IV 219. Starine jug. akad. XXVII p. 112—113.

— 1332. Mletačka općina piše „Budislavo, Paulo et Gregorio, fratribus, natis olim comitis Curiati, honoratis comitibus Corbavie“; — zatim i „Georgio Mlatcovis (Wlatkovic?) comiti de Pochitel, civi None, fidei servo dilecto“. Ljubić Listine I p. 393.

— 1341. junii 26. Segniae. Frater Radoslavus Dei gratia Corbaviensis episcopus, ... cupiens ecclesias, et loca sacra, videlicet S. Michaelis in castro Ostroviciae, et S. Mariae sub eodem castro congruis honoribus frequentari, omnibus vere poenitentibus et confessis, qui diebus dominicis et festivis praedictas ecclesias visitaverint, quadraginta dierum indulgentiam donat. Farlati Illyr. sacri IV p. 96.

— 1345—1346. „comes Petrus (Disislavich) de Licha“ Ljubić Listine II p. 275. 317. V p. 274—275.

— 1349. In capitulo Nonensi. Lukaz, quondam Andreae de genere Mogorovich de Lyka, Novakus, Marinus et Petrus fratres, filii quondam Berislavi, et Gregorius Tollenus de Lika, de eodem genere Mogorovich, nepotes dicti Lukazii — vendunt nobiles viris comitibus Curiako, nato quondam comitis Disislavi, et suis nepotibus comitibus Novako, Gregorio et Joanni fratribus, filiis olim comitis Petri Disislavich, et Petro filio quondam comitis Joannis de Lika, cuncti de genere Mogorovich etc. etc. Bulletino di archeologia e storia Dalmata IV p. 87.

— 1371. Ludovicus rex magnifico domino Petro de Bellanti, comiti Busanae et Provetelli (Pochitelli?), vel officialibus suis in comitatu de Licha et Busana constitutis mandat, quatenus episcopi Arbensi vel eius officialibus decimas in dictis provinciis Lichae et Busanae exigi facere permittant. Farlati IV p. 97.

— 1372. „Nominatur magister Novak Disislavich de Ostrovica de genere Mogorovich.“ Bulletino di archeologia e storia Dalmata IV p. 87. (Otom knezu Novaku vidi studijicu u Vjesniku hrv. arh. društva IV 1899/1900 p. 177—180).

— 1387. Obrovacij. Nos Nicolaus, Tomas et Butcho, filii olim comitis Budislai, et Paulus, filius olim comitis Caroli, et Carolus, filius olim comitis Gregorij, Corbauie, Lyche, Bussane, Scrisie domini et comites naturales ... Kukuljević Jura I p. 156.

— 1393. Pod Počitelom. Tomaš i Butko (Kurjakovići), krbavski, lički, buški i pročaja knezi, potvrđuju mir između Dujma Mlničevića i Netrmca, te daju za veću tvrđost toga izmirenja pristave: Grdu z Bužan, Stanka z Nedomišljan, pristava rotnoga našega z Like, Jurja Čavlića i drugoga Jurja Sletkovića i Radmana Sultića s' Selčan... Šurmin Hrv. spom. p. 98.

— 1403. Petrus Nouakouich (sin kneza Novaka iz Like), miles fidelis Ladislai regis, ustupa knezu Nikoli IV. Frankapanu „castrum Ostrouiza in provincia Like“, te prima u zamjenu „castrum Ozagl in ducatu Sclauonie“. Arkiv za jugosl. povjest VII p. 46.

— 1408. Pavao Novaković, sin kneza Novaka iz Like, od plemena Mogorović, ustupa knezu Nikoli IV. Frankapanu u zamjenu od svoje plemenite djedovine „medietatem... castrum Oztorwicza, ac villarum Nowaczi et Strelych, nec non totalis et integre ville Dolan, et portionum possessionarium in villis Grebenari, Hocowani, Secchyaua, Byhouych, Brusane, Sthwlowazela, villarumque Omnium sanctorum et Suepetar, ac utriumque Kolnyzaz apellatarum in antelato Lyke... districtu...“ Državni arhiv u Budimpešti pod signat. M. O. D. L. 38501.

— 1411. Villa Chernichiana (Cherwachiana, Cherwachana), a comitibus Corbaviae hospitalis B. Mariae Magdalena de Busana donata, posita erat iuxta forum vocatum S. Petri de Lika... Fejer Cod. dipl. X 5 p. 187—188.

— 1432. Dux Venetiarum capitaneo Jadre scribit: quod Nicolaus (Frangapan) comes Segne recomisit Gregorium archipresbiterum provincie Liche, suum capellanum, promotum ad beneficium prelibatum per apostolicam sedem, et confirmatum per episcopum Nonensem, ut ei faciant respondere de fructibus eius beneficii sub iurisdictione Veneta existentibus. Ljubić Listine IX p. 55.

— 1432. Datum sub nostro castro Pocitel, in villa vocata Podgradie... Carolus et Thomas fratres et filii quondam comitis Pauli, et Franciscus filius quondam Butchi, comites Corbaue etc. Kukulj. Jura I p. 157—158.

— 1433. Mi Antun Tuković i Ivan Herendić, knezi, vladiki, Paval vojvoda, i sudci Vlaški, po imeni: Dian Mušković, Juraj Ružić, Matiaš Vlkotić i Matiaš Jelčić, takoje pristava stola Vlaškoga: Matul Rubanović i Mikula Mulgašić... i svi dobri Vlasi v Hrvatih, damo viditi vsim, kim se dostoi, ... da učinismo slobodšćinu vsemu imanju svetoga Ivana crikve v Lici na Gori, najprvo v selu Čelopekam i v Kozlu rogu i v Nadbrdu i drugdi, gdi je imanje svetoga Ivana crikve...: da nijedan Vlah i s nami naš brat hrvatskih Vlahov ne imi rečenomu imanju nijednoga zla učiniti, ni gajev pasti, ni žit ni senokoš trti... A to učinismo cić Ivana svetoga i cić naših duš spasenia... Lopašić Bihac p. 295—296. Šurmin Hrv. spom. p. 132—133.

— 1439. Mi knez Šimun Slavković, budući knez lički meju plemenitimi ljudmi Mogorović stola kraljeva u Lici, litogaj kraljeva stola budući mi sudci, po imeni Mikula Mihalić od hiže Petričević i Vladišić i tolikoj Petar Volenčić od hiže Kuklić i takoje Grgur Budišić od hiže Vrhovac, i takoj Grgur Veseličić od hiže Tugomerić, i takoj Miklouš Juranić od hiže Metka... daju viditi, kako su se Vladišići zadužili u Dujma Petričevića, pak stoga rečenomu Dujmu zalažu „v Ljubnićih kmeta... i toliko v Radini v'si pod gradom na gornjoj Lici... i takoj s zemlju pod Caktinje, ka je poli Petričević meju do gromače i do višnjic jedan lapat... Stol daje rotne pristave vladnske po imenu Ivana Piplića s Tugomerić i Juriša Zbudala za vekše verovanje... Šurmin Hrv. spom. p. 150—152.

— 1446. Sub Pechitel (Pochitel). Krbavski knezovi Ivan i Gregorije (Kurjakovići), sinovi Tomini, daju „nobili viro Joano (Johanni) filio Jurislawaç (Jurislai) pe Vlamlin duas sortes terre suos hereditarias in villa Baduchovosello (Radučevo selo, Raduč) in districtu de Licha nobilitatis titulo perpetuo possidendi“. Ljubić Listine IX p. 249—250.

— 1449. Prigodom diobe knezova Frankapana dobio je knez Dujam IV. gradove „Osteruicza, Nouum castrum (Novigrad, Novi)“ u Lici, zatim Slunj i Ledenice. Wenzel G. Frangepán család p. 28—29.

1449. Ja pop Blaž plemenêm Bobinac, vikar v Lici pod gospodinom Anadalom (Natalis) biskupom ninskim stoje u svetoga Ivana v Kasezih prodah ta misal crkvi svete devê Marije na Drenovci za 27 dukat. A tada biše ta isti knez Dujam (Frankapan?) odvitnik te crkve. A tada biše ban Petr (Talovac) v Hrvatih, a pod njim biše knez Franko Petričević v Lici. I va to lêtoto se načiniše vsi (gospoda) Mogorovići s knezom Dujmom Banićem (Frankapanom) za županiju ličku, i daše 200 dukat, a on im županiju pusti v Lici vikuvničnim zakonom, a oni ju daše crkvi svetago Ivana na Gori vikuvničnim zakonom. Šurmin Hrv. spom. p. 154—155

— 1451. Egregius Thomas Twerczkowich de Belay de Lika (1446—1448 Thomas Twerczkovich de Belai regnorum Dalmacie et Croacie vicebanus) concordat se cum magnifico Petro de Thallowcz, regnorum Dalmatie et Croacie bano, eique castrum suum Belay in comitatu Like cum possessionibus et pertinentiis cedit, et obligat se bano et filiis eiusdem fideliter servire, tandiu et usque castrum Osteruicza (in comitatu Luke) cum medietate oppidi Scardonensis teneret et possideret. . . Kammerer Codex comitum Zichy IX p. 288—290.

— 1451. In oppido sub Pocitel. . . Johannes, filius olim bone memorie Thome, ac Paulus et Carolus, filii Caroli comitis Corbaue. . . Kukulj. Jura I p. 156, 159.

— 1453. Knez Dujam Frankapan izdaje ispravu „na Ostrovici u Lici“. Lopašić Urbari p. 21.

— 1453—1465. Vlahe u Lici spominju kralji Ladislav Postumus i Matijaš Korvin u poveljama, kojima knezu Dujmu Frankapanu potvrđuju gradove Ostrovicu i Novigrad u Lici. Lopašić Urbari p. 2.

— 1455. Krbavski knezovi Tomaš, Ivan i Gregorije (Kurjakovići) pišu „in castro nostro Pochicel“ mletačkoj općini, da joj vazda vjerno služili protiv svakoga osim krune ugarske. Ljubić Listine X p. 57.

— 1465. In Cotuchia in Gradaç. Krbavski knez Karlo (Kurjaković), sin Karlov, očituje, da je „a nobili viro Cregliaç Petrichievich“ primio 24 dukata, pak mu za to prodaje „unam sortem terre nostre nobilitatis in nostra villa vocata Buchovich in Liccha, supra qua sorte residet vilicus nomine Millum.“ Ljubić Listine X p. 325.

— 1465. Diploma, quo Mathias rex pro Dwymo de Frangepanibus inter cetera confirmat relationem capituli Tinniniensis super statutione eiusdem in dominio castris Uywasz (Novum castrum, Novigrad, Novi) anno 1464. die 22. julii sibi factam. Kovachich M. G. Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros II p. 170.

— 1466. Kralj Matijaš Korvin zapovijeda krbavskom knezu Ivanu (Kurjakoviću) na molbu „fidelis nostri Georgii de Flore“, da ovomu povрати „possessionem Jagodne vocatam in comitatu de Licca, koje mu nepravedno oteo. Ljubić Listine X p. 374—375.

— 1468. In castro nostro Comich. Krbavski knez Pavao (Kurjaković) slavi službu „fidelis nostri dilecti Ivani Gusich dicti de Jedrathinavas“, te mu za nagradu dariva „unam sortem terre nostre hereditarie in villa nostra Terschiane nuncupata in provintia Licche in confinibus Jadre, in qua sedet quidam iubagio Pribam nuncupatus“. Ljubić Listine X p. 411—412.

— 1487. Plemeniti ljudi... po imenu Juraj Malić z K u k l i ć z L i k e... Šurmin Hrv. spom. p. 315.

— 1490. Na S k u r i n i. Mi Juraj Orlovčić, špan otoka kraljeva meju plemenitimi ljudi v L i c i, i mi sudci li togaje stola po imenu: Ivan Starac od Pribislavić, Jakov Sobčić od Ribničan', Grgur Nelković od Vrhovljan', Matijac Piričić od B u g o š a n', Matij Babić od Tugomerić... dijele pravde i zakon „v dan navadni pitanja našega, va obranom mesti našem u s(veta)go Jurjana Skurini... Plemenit človik toga vladanja Ivan Račić kao prokurator svoj i svoga brata Martina prodaje Matiju Draškoviću svoju plemenščinu „od 40 ter 6 už“ v Z a ž i ć n u d o l j n e m „pod zavez 100 dukatov“. Stol pridao pristave: Domjanca Radmančića z G a ć e l e g i Filipa Zoranića z' L u ć a n . . .“ Šurmin Hrv. spom. p. 340—341.

— 1495. U s v e t o g a J u r j a n a S k u r i n i. „Mi Petar Malić, knez plemenitoga stola kraljeva v L i c i, i mi suci rotni li togaje stola kraljeva, po imenu Ivan Račić od hiže Račić i Juraj Ždribač od Ribničan, i Grgur Nelković od V r h o v l j a n, i Vidak od T e l i ć a n, i Petar Sučić od Tugomer... v dan navadni pitanja našega u s v e t a g o J u r j a n a S k u r i n i, v p o n d i l j a k“, dijele pravdu. Plemenit človik Petar Petrićević iz R a d i n e v' s i, hoteći otkupiti sina iz turske ruke, prodaje Jurju Milečiću „v' S e b i d r a ž i v' s i“ vsi veliki ždribi zemlje... za 40 dukata... Stol kraljev daje pristave: Filipa Zoranića z' L u ć a n i Petrića Jakovčića (iz) Z a h u m i ć... Šurmin Hrv. spom. p. 388—389.

— 1497. U s v e t e M a r i j e v Č r n o j V (a) s i. Mi Juraj Sladojević, budući špan meju plemenitimi ljudi M o g o r o v i ć i v L i c i, i mi sudci rotni li togaje plemenitoga stola i pitanja kraljeva po imenu: Jakov Sopčić od Petrićević, i Jakov Račić od Ždralić, i Ivan Starac od V r h o v l j a n, i Grgur Nevković od Podknežinić, i Petar Sudčić od Tugomerić... Plemeniti človik Mihalj Skoblić tuži ljude plemenate L a g o d u š i ć e (kojima pripadaju Kosići, Hrančići, Radušići, Tvrdčići, Plavšići i Vladići) radi smetanja posjeda. Oni su mu oteli i pokosili sinokošu. Lagodušići kažu, da to nijesu oni svi učinili, nego od plemena Lagodušić Jakov i Filip Vladić. Na to prisegoše dvadeset t(e)r četiri poglaviti ljudi osidnici, najpro Ivan Račić, ki ima svoj grad, i Miklouš Babonožić, i Grgur Slavković, i Ivanuš Miserić, i Matij Plišković, i Matijaš Ždralić, i Petar Mihalić, i Mikula Radmančić, i Karin s K a s e g, i Juraj Vidović, i Vidas s K a s e g, i Anton Babić — ti vsi prisegoše tr povidaše, da je to Mihalja Skoblića plemenščina i da mu je to pokošeno silom. Poslije toga ide stol „v L a g o d u š i ć e n a n j i h d o m“, da plate zavez (globu) od 500 dukata, jer su posegli za Skobličevom plemenštinom. Ali Lagodušići ne će zaveza platiti, zato stol vodi Skoblića „v B r o ć n a n e i v D o l j a n e i v S u t p e t a r (v Sutpetri) v njih kotar i van njih kotara, ča ih (Lagodušiće) godi pristoji z gora rečenih seli“; a to da drži Mihalj pod po(l) tretu sto dukat do iskupa pinez. Rotni pristavi: Domjanac, Radmančić z G a ć e l e g i Juraj Du-

dulović (iz) Zahumić. Pisan i dan v dan navadni pitanja našega u svete Marije v Črnoj V(a)si, v pondiljak prvi pred blagdanom vsih Svetih. Šurmin Hrv. spom. p. 404—408.

— 1499. U sv. Jurjana Skurini. Mi Juraj Korlatović, knez plemenitoga stola kraljeva meju plemenitimi ljudi Mogorovići v Lici, i mi sudci li togaje stola: Ivan Starac od hiže Tvrdković, Grgur Nelković od hiže Slavković, Jakov Radčić od hiže Paladinić, Jurislav Piričić od hiže Sopčić, Ivan Suzotić od hiže Tugomerić... Plemenit človik Paval Slavković od plemena Mogorović iz sela Ribnika želi prodati pol ždribja v seli Bisićih i kotari Bisićskom v španstvu Ličkom, na kom sada stoji Tomaš Mitarinić s kraja sela od Podsluna, a pol ždriba poklanja za svoju dušu kloštru svete Marije v Žažićnu. Pristavi: Petar Gonešić is Čahović i Juraj Hlapčić iz Zahumić. Šurmin Hrv. spom. 417—420.

— 1499. Va obranom mesti našem u svetago Jurjana Skurini. Mi Jadrij Kobasić, knez plemenitoga stola kraljeva meju plemenitimi ljudi Mogorovići v Lici, i mi sudci li togae stola: Grgur Nelković od svoje hiže, Grgur Sopković od hiže Jurislav., Jakov Radčić od hiže Vučić, Juraj Hlibčić od Zahumić, Petar Sudčić od Tugomerić... Plemeniti človik Juraj Malić od plemena Mogorović iz sela Kuklić očituje, da je njegov pokojni sin Petar oporučio crkvi bl. dj. Marije u Žažićnu jedan ždrib svoje dedinje plemenščine v seli Bisićih v kneštvi stola kraljeva v Lici. Rotni pristavi: Juraj Dudulović iz Zahumić, i Ivan Surotvić iz Zabrd. Šurmin Hrv. spom. p. 423—425.

— 1501. U parnici kneza Gašpara Perušića s banovcem Martinkom spominju se svjedoci: Antun Kosić z Lagodušić, Petar Tomašić s Telića sela... Dragiša Kačić iz Čehović... Kukulj. Acta croat. p. 183.

— 1503. To je bilo v Lagodušićih, polag kaštela. Stipan s' Mokrić pridivkom Knavor prisegši reče: Ja va t' dan nis bil pri s(ve)t(o)m Petri, kadi je bila svadja; da slišil sam, da su „sa nam“ vapili, i trgovine i straževne brali, i da su niku ženu vlahinju ranili i crikav osilili; i znam, da su im litine žali i gaje njih sikli.

Martin Vrbanić s Tožić prisegši reče: Da su im vse ono učinili, kako je v tudomani. I ošće reče, da znam, da su im nepravednu trgovinu vimali, na ku imaju pravi i pisma, i da su popu Šimunu meč vzeli, i da su im mnogo oružja i žita v kašteli vzeli i obećali vratit, a nisu im vratili.

Anton Vukašinić s Tožić, od kmeće diti, priseg' reče: Da s(a)m sliš(a)l, kada su ljudi kneza Mihovila „sa nam“ klicali i trgovine i straževne zbirali... Kukulj. Acta croat. p. 184.

— 1509. Knez Ivan Karlović (Kurjaković), šurjak kneza Nikole Zrinskoga starijega po sestri svojoj Jeleni, posjeduje gradove: „castrum Pochytel, Belay, Lovyneez, Barleth, Zlyvnyk, Novaky et Novigrad in Lykaensi... comitatibus...“ Arkiv za jugosl. povj. III p. 111—113.

— 1512. Kada ja pop Blaž idoh za kapitul (senjski) v Liku, i pridoh pod Belaj v varoš Belajski, v hižu plemenitoga člov(i)ka Lacka Kročića, i tu bi s mnom kraljev človik Juraš Per s Tugomer, vicešpan, Dragiša Kačić z Čahović... Kukulj. Acta croat. p. 199—200.

— 1513. Budući ondi v Kase(z)ih u Pavlena Prhočića za obedom, ondi pride Juraj Mišljenović . . . i Grga Surlić . . . v Humčane . . . Petar Lukšić s Kasez, Mikula Dulnić z Ličan, Antica z Novoga sela . . . s Telića sela . . . z Lagodušić . . . na meji humačkoj i kasežkoj . . . Kukulj. Acta croat. p. 202—203.

— 1521. Plemeniti človik Martin Vrbanić iz Like, iz sela, ko se zove Tožići . . . Matij Tvrđić z Lagodušić, Tomaš Lešić z Lučan . . . na lice zemlje v Tožiče s plemenitim ljudi, s knezom Bartulom Utišenićem . . . Pavel Košavić z Glagolić . . . od strane kneza Jurja (Frankapana) Slunjskoga Jakov Ostrovički porkulab . . . Filip Čavlić s Podsmiluna . . . z Nehorić. Kukulj. Acta croat. p. 209—211.

7. Otučka župa ili Otuča.

Sterala se je naokolo potoka Otuče i njezinih pritoka. Potok Otuča izvire u Sv. Petru ispod gore Urlaja, teče pravcem južnim kraj Tomingaja i sela Gračaca, te se južno od Gračaca gubi u ponore: Gaćešin ponor i Kesića ponor. Selo Gračac imade do 2000 žitelja, većinom pravoslavni; u okolici sela ima više gradina i podora. Tik uz katoličku crkvu vidi se podor nekoga staroga grada, koji se naprosto zove Gradina.

U srednjem vijeku zove se župa Otuča ovako: Hocucha, Cotuchia, pače i Hothwsa.

— 1302. srpnja 4. Mladin I, ban bosanski, brat hrvatskoga bana Pavla I. Bribirskoga od plemena Šubić, izdaje „in Hocucha“ povelju Splječanima, kojom im dozvoljava slobodno trgovanje po čitavom vladanju svojem u Hrvatskoj i Bosni. (Lucius, De regnis Dalmatiae et Croatiae libri sex p. 203).

— 1465. svibnja 22. Knez Karlo Kurjaković od Krbave, sin kneza Karla, stoluje „in Cotuchia in Gradac“ te prodaje Hreljcu Petričeviću za 24 dukata selo „Buchovichi in Liccha“. (Ljubić Listine X p. 325).

— 1467. Spominje se „Georgius Jwrychich de Hottwchyna“ kao susjed Mekinjana u Krbavi. (Thallóczy & Barabás, Codex diplomat. comitum de Blagay p. 380).

— 1509. veljače 22. Kao gradovi kneza Ivana Karlovića, sina Karla Kurjakovića od Krbave, spominju se: castra Gradecz, Lokavec, Zwonnygrad, Mothnycza, Zthermechky, Grahovecz in Hothwsa et Odria provinciis existencia . . . (Arhiv za jugosl. povj. III p. 111).

Po ovim podacima nema sumnje, da je u župi Otuči u srednjem vijeku stajao neki grad Gradac (Gradač, Gradecz), možda ondje, gdje je sada podor Gradina u Gračacu. Možda je ondje blizu bio i grad Lukavec, kojemu inače nema spomena.

8. Odorjanska župa ili Odorja.

Ova župa obuhvatala je vrelište rijeke Zrmanje kod Male Popine, zatim divlje-romantičnu dolinu te rijeke do onoga mjesta, gdje se ta dolina suzuje u klanac, koji vodi iz današnje Like u današnju Dalmaciju. Nekad je dolina gornje

Zrmanje bila bujna i rodna, puna vinograda, te neki pišu, da se je radi toga zvala i Vinodol. U župi Odorjanskoj stajao je grad Zvonigrad, a bilo je u njoj jamačno i drugih gradova. Tako se namah na početku zrmanjske doline uzdižu i sada još ruševine nekoga grada Rakovnika, dok se na kraju doline vide veličanstvene ruševine velikoga nekad grada Zvonigrada, koji gospoduje čitavoj dolini. Oba su grada bili nekad znameniti, prostrani i čvrsti. Kod njih našlo se rimskih i bizantskih novaca.

Okolo god. 1220—1223. bio je gospodar Zvonigrada neki knez Višan, rodak kneza Gregorija Bribirskoga od plemena Šubić, a velik zaštitnik patarena. O njemu piše spljetski arcidjakon Toma: „Post hec autem ingens bellum exortum est inter comitem Gregorium berberiensem et Buysenum comitem spalatensem. Manebat autem Buysenus (nobilis vir de Luca) in Suinigrado; et licet esset uir nobilis, diues et potens, fautor tamen hereticorum. Cum autem dissensionum procella inter ipsum et Gregorium multo tempore deseuisset, et assiduis congressionibus partes ad deteriora uergere cogerentur: pars tamen Buyseni superior videbatur. Erant autem ambo una stirpe progeniti . . .“ (Thomae archidiaconi Historia salonitana, edit. Rački p. 99, 100, 102, 103; — Klaić Bribirski knezovi p. 25—27).

O daljoj sudbini Zvonigrada i župe Odorjanske evo nekoliko podataka:

— 1408. Pavao Novaković, sin kneza Novaka iz Like od plemena Mogo-
rović, ustupa knezu Nikoli IV. Frankapanu osim grada Ostrovice u Lici također svoju polovicu „quarumdam villarum Ozlauc, Cruswychi et Hysane vocatarum, in Odorya districtu(bus) nuncupatis sitarum . . .“ (Isprava u državnom arhivu u Budimpešti, sign. M. O. D. L. 38.501).

— 1412. 29. studenoga. Kralj Sigismund, boraveći u Brinjama, dozvoljava knezu Ivanišu Nelipiću, da slobodno raspolaže sa svim svojim gradovima i posjedovanjima. Među gradovima kneza Ivaniša Nelipića spominje se „quoque castrum Zvonygrad cum contrata eius Odorya nuncupata“ (Transsumptum documentorum mixtorum u zemaljskom arhivu u Zagrebu p. 194—195).

— 1434. Knez Ivaniš Nelipić duguje svojoj kćeri Katarini, supruzi kneza Ivana (Anža) Frankapana, 50.000 dukata, pak joj za taj dug predaje sva svoja imanja i gradove, među njima „ac castrum Zvonygrad cum provincia Odoria“ (Transsumptum . . . p. 197—198).

— 1468. Plemić Ivan Benković (Bencovich), službenik (familiaris) krbavskoga kneza Karla Kurjakovića, spominje se kao „castellanus Svonigradi“ (Ljubić Listine X p. 409—410).

— 1509. veljače 22. Među gradovima kneza Ivana Karlovića, sina Karla Kurjakovića od Krbave, spominju se: „castra Gradecz, Lokavec, Zvonygrad, Mothnyca, Zthermechky, Grahovecz in Hothwsa et Odria provinciis existencia . . .“ (Arkiv za jugosl. povj. III p. 111).

Po ovim podacima nema dakle sumnje, da je opstojala župa (contrata, provincia) Odorjanska, i da je u njoj bio grad Zvonigrad. Trebalo bi još odrediti položaj gradova Mothnyca, Zthermecky i Grahovecz, nadalje sela (villarum) Ozlauc, Cruswychi i Hysane.

V. Klaić.